„cseresznyevirággal hitegess”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XI. ÉVFOLYAM 2000. 6. (308.) SZÁM — MÁRCIUS 25.

ára 2000 lej

Fülöp Antal Andor:Műteremablak

BERTHA ZOLTÁN

Psalmus transsylvanicus

— Vallásélmények és transzcendenciaképzetek az újabb erdélyi lírában —

‚A sorsviselés érzelmi-erkölcsi övezeteiben gyökerező transzcendenciaélmény — s a sorskifejezés vallomásos és vallásos alakzatainak az erőteljes összefonódása: az erdélyi magyar költészet "erdélyiségének" az egyik alapvető karaktervonása ez. A metafizikai távlatú élet- és hittapasztalás körében különös nyomatékot kap a szorongatott kisebbségi léthelyzet tragikus egzisztenciális értelmezése, s a kiszolgáltatottság emberi állapotainak az emberfölöttiség törvényei szerinti meghatározása. A végzetes elrendeltetésérzettől a krisztológiai sorsazonosításon át a megváltás szükségképpeniségének a kétségbeesett-áhítatos tanúsításáig terjedő lelki mélységek és magasságok hullámzása — a zajló lélekmozgások feszültségében izzó létezésdráma — állandó vonatkoztatásba kerül a végső világmagyarázat (keresztény-mitologikus) eszméivel. Az evilági sorsdemonstráció nem evilági igazságmanifesztációval történő összeépülése eredendően vallási szemléletperspektívá-

>>>>> *folytatás a 2., 3. oldalon*

- Létay Lajos: Versek fejfákra
- Csiki László: A túszejtő
- Hornyák József 80 éves
- Lászlóffy Csaba: (Hófehér illúziók)
- Szőcs István: Futamok változatokra
- Radics Éva: Symphonia Ungarorum
- Margócsy Istvánnal beszélget Balázs Imre József
- Józsa István: A költő városa
- SERÉNY MÚMIA

UTASSY JÓZSEF

Didergek érted

Hideg van,
édesanyám,
hidegebb, mint a földben.

Didergek érted,
vacogok,
gyöngyül bánatom bora,
zöldell:

hideg van,
édesanyám,
hidegebb, mint a földben,

Hívom a tavaszt:

böjti szél,
hozzám nagy fényben jöjj el,
cseresznyevirággal hitegess,
töltsd meg poharam bánattal,
gyönggyel:

hideg van,
édesanyám,
hidegebb, mint a földben.

Ne hagyj magamra, édesem,
látod, küszködik a könnyel
hatalmas buzgár két szemem,

elönti arcom árterét,
mosolyom világgá röppen,

ne hagyj magamra, édesem,
legalább álmomban jöjj el,
látogass meg, édesanyám:

bánatom poharát törd el.

OLVASÓINK FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

Levél a 80 éves Hornyák Józsefnek

Kissé szégyenkezve vetem papírra ezeket a sorokat, kedves Jóska, hiszen 8-án ünnepelted 80-ik születésnapodat, és illett volna Téged már előtte, vagy épp az alkalomra felköszönteni. Ám — hiszen Te is tudod — úgy tartják, nyolc napig, de akár tovább is érvényes a köszöntő.

Egyébként egy csöppet magadra is vess, amiért mintha "lenyelődött" volna születésnapod: immár lassan két évtizede (nagyjából nyugdíjba meneteledtől), mintha csak "lábujjhegyen" járnál közöttünk, mint aki senkit se szeretne "zavarni" — mintha csak valami bűntudatra lenne okod az együtt átélt keserves, szellemet béklyózó évtizedek miatt. Pedig Te nem voltál vádolható, nemhogy embertelenséggel — de azzal se, hogy közösséget vállaltál volna vele. A legnehezebb időkben is a lelket próbáltad tartani az Olvasóidban: nem lázítottál ugyan, de a szép, a tiszta életörömről írtál, a minden nap megtalálhatóról, hogy rányisd a szemünket, észrevétesd velünk. A mindennapok emberségének az írója voltál — és maradtál, gondolom — azé az emberségé, amelyik nélkül talán túl se éltük volna a sztálini évek terrorját, az 1956-ot követő újabb rémségeket, majd a "Kárpátok Géniuszának" eszement tombolását.

Amikor mindezt megköszönöm neked, arra (is) kérlek, fejezd be a lábujjhegyen-járást. Minden okod és jogod megvan ahhoz, hogy emelt fővel, öntudatosan járj közöttünk — nyiss be a szerkesztőségekbe, hogy megint olvashassunk holmi "dióverő őszi esők"-ről, múló évszakokról, a Természet millió csodájáról, az emberi lélek rejtett kincseiről — amelyekre még ezután kell rányitnod a szemünket — ,valamint az örök, a kipusztíthatatlan emberségről. Amikor hosszú, termékeny és boldog életet kíván neked — ezt várja el Tőled hűséges olvasód és igaz barátod:

FODOR SÁNDOR

Psalmus transsylvanicus

>>>>> *folytatás az 1. oldalról*

kat szabadít föl, míg azok a lírai érzékletesség autochton esztétikumával töltekeznek. A "fikciónak és az újraírásnak, a *mülhos*nak és a *mimészis*nek ez az összekapcsolódása", a költői beszédforma inherens (és "nem-theisztikusan" felfogott) funkciója: "kinyilatkoztatási dimenziója" (P. Ricoeur) itt szorosabb értelemben — érzületi-tematikai közvetlenségében — is hozzákötődik a kijelentéstétel archaikus eredetű religiozitásához, az ősbizonyosságok igézetével ható vallásos-biblikus képzetszférákhoz. A transzcendentális viszonylatok humánontológiai minőségeit pedig a megszenvedettség öntanúsítását hordozó lírabeszéd immanenciája hitelesíti.

Az erdélyi poézis sui generis értéksajátossága tehát talán ez a kétirányú hangsúlytöbblet: a vallásos beszédmód elemi-mélyszerkezeti metaforizmusának (lényegszerű költőiségének), illetve a poétikus megszólalás metafizikai jelentéssugallatainak az együttes felgazdagítása. A kettős tendencia között paradigmaalkotó emfázissal kibontakozó összefüggésteremtés a versvilág és a világkép egészében — a hangulati hatástényezőktől a mítoszi toposzok mozgósításáig egyaránt — érvényesül. Ez a líratípus — helyzet- és lelkiismereti megalapozottsága és autentikussága révén — ezért úgy emelkedhetett (főként a két világháború közötti időkben) egyfajta közösségi elváráshorizonttal szentesített kulturális öntudat vezérszólamává, hogy valóságosan is többféle kultikus szertartás, kommunikációs rituálé részesévé integrálódott. Ünnepségek, iskolai és templomi rendezvények, istentiszteletek stb. retorikai bázisává és tényleges korérzést, közérzületi tartalmakat (szenvedélyeket, vágyakat, fájdalmakat) tükröző szakrális képződménnyé válhatott a költemény — a kollektív önismeret és önbecsülés letéteményesévé. Előidézte ezt a lírikumnak az a szerepalkalmassága, amely a konkrét jelentéssűrítés tartományain túl a hatásösszegzés, a funkcióösszetettség ősi-időtlen tulajdonságtörvényeiben is megmutatkozott tehát; abban, hogy a vers egyszersmind szinte hitelvi, teológiai értelmet is nyert. Ez a genetikus poétikai, funkcionális komplexitás nem tehertétele az effajta líraműnek, önmagában nem jelez feladattévesztést, esztétikai minőségcsorbulást vagy kényszerű és illetéktelen helyettesítő-pótló törekvést (a két háború közötti vallásosság egyházi-intézményes megnyilatkozásmintái különösképpen nem szorultak ilyen külső, kiegészítő affirmatív kompenzációra).

Ellenkezőleg: a spirituális tágasság megkísértésének jegyében működik inkább ez a szintézisaspiráció, felmozdult lelkületi őstények egységigényének szellemében, a küldetésvállalás, az elhivatottság, a közösségi összetartozás éthoszát sem nélkülöző emocionális szervesség atmoszférájában.

Ennek a költészeti modellnek a kifejlődése mindenekelőtt a húszas-harmincas évek vezető ízlésirányzatához, a transzilvánizmushoz, a kisebbségi etikát és az erdélyi ideát kikristályosító lírai gondolkodásmódhoz, elsősorban Reményik Sándor, Áprily Lajos, Tompa László, Bartalis János, Dsida Jenő nevéhez fűződik. A transzilvánista versesz-

mény természetesen nem mereven definiálható kategória, hanem legfeljebb a sorsélmény és a transzcendenciakérdés számtalan filozófiai és irodalmi hagyományváltozatában körvonalazható irányultság. Amelyben azonban általánosan az a hermeneutikai belátás és lényegtapasztalat munkál, miszerint a szó maga is sorsesemény, a kijelentés egyszerre profán és szent (igei) történés, s a létkifejezés cselekedet- vagy történés-mivoltában a kimondás és a kimondhatatlan, a megértett és a megérthetetlen, az élet- és az Istenkérdés egymástól elválaszthatatlanná lesz. A megszólító megszólalás és a megérintett elrejtettség titkában pedig az ember egyéni és közössé tett nyilvánvaló felelőssége, az egzisztenciálisan felfogott megigazulás létérdekeltsége is szétbonthatatlanná egységesül; "a szó (beszéd) feladata abban teljesedik be, hogy a saját magával való visszaélés gyökéréig hatoljon, s magát az embert tegye igazzá"; hiszen "egyedül a szó az, ami a teljességgel elrejtettet jelenvalóvá teszi" (G. Ebeling).

Ez az indíttatásában és orientációjában széles vallásbölcseleti, lét- és morálfilozófiai, nyelvszemléleti látóhatárú lírairány a második világháború kataklizmái közepette és főként azután, a hosszúra nyúlt ötvenes évek során egészében megtört, háttérbe szorult vagy kiiktatódott. Helyébe jórészt a hígan programos ideologikum és a sekélyesen naiv társadalomhit verbális sémái nyomultak, amelyek részben — a hit- és eszmeközpontúság felületi idealizmusa által — mintha őriztek volna valamit a korábbiakból, de amelyek döntően a tradicionális erdélyi gondolat és irodalmiság meghanyatlását gyorsították. A szekularizált messianizmus és a torz fideizmus azonban fokozatosan — és törvényszerűen — tarthatatlannak bizonyult, kiviláglott a történelmi illúzióhajsza beteg paroximusa, az akár jóhiszemű szociális üdvtan egybevágósága a baloldali diktatúra fantazmagóriáival, az erőszakos tanítások hatalomlegitimizáló frazeológiájával. Kiderült, hogy transzcendentális eszmélkedés, ontológiai-egzisztenciálantropológiai reflexivitás hiányában elszegényedik, kiüresedik a remény, a vágyakozás, a képzelet, a hittétel enthuziazmusa; hogy világjobbító szándék és metafizikaellenes indulat ellentmondása szellemi-művészi érzéketlenséget-értéktelenséget táplál; hogy sorsproblematizáló fogékonyság és tragikumtudat nélkül beszűkül a látás. Így következhetett be ezután — a hatvanas évektől — az erdélyi líra újbóli felgazdagodása, telítődése az erdélyiség "fénykorából" származó ihletésekkel és inspirációkkal, a transzilván beállítódás afféle rehabilitációja a modernség elemeivel ötvöződő úgynevezhető neotranszilvánizmus áramlatai által. Ez a visszahajlás, visszanyúlás a nagyrészt természetellenes megszakítottság előtti időkhöz és üzenetekhez: örökségelevenítő jelentőségű (és így korszakképző) fejlemény. Amely közvetlen és tudatos, illetve spontán-reflektálatlan vagy áttételes kapcsolódásokban együttesen jelentkezik, de elsősorban a látásmód és a formateremtés összetettségében és egyetemességében nyilvánul meg: a nyitott létérzékelés visszavételében, a differenciált versjelleg visszaszerzésében. Mindez már a diktatúra elvárásaival szemben zajlik, az elviselhetetlenségig fajuló teljhatalmi elnyomatás,

>>>>>>>>>>>

>>>>>>>>>>>>>

az emberi-kisebbségi megaláztatás megdöbbentő és felháborító kínjai, az átélt és felismert sorsnyomorúság körülményei, s az ellenállás lehetséges lelkületi és artisztikus stratégiái között. A zaklatottá modernizálódó életgyötrelemben fogan az újfajta tragikus létérzet, ebből fakadnak föl újólag az Isten-élmény és az Isten-keresés messze futó hangjai, innen árad az abszurd képtelenségeit is sötét színre festő fojtogató keserűség. Mindez lényegi — mindenekelőtt szemantikai — rokonságba állítja ezt a bizonyos kitágított értelmű újtranszilvánizmust az erdélyi líra mértékadó alapképleteivel — s atmoszférikus értékszerkezeti, motivikus és egyéb vonatkozásokban is. Módosulásokkal, de újraélednek például az olyan hagyománytelített és előzőleg kanonizált műformák, műfajváltozatok, mint az ima, a fohász, a könyörgés, a zsoltár, a sirató stb., ezzel mintegy helyreáll az erdélyi líra kontextuális folytonossága, természetes szellemi kontinuitása, s újraszövődik az egymással dialogizáló szövegtradíciók finom alaktani és jelentéshálózata.

Ami mármost ebben az újraíró (a megőrző-ismétlő és az átértelmező-transzformáló intenciót együtt hordozó) hagyománytörténésben, költészeti alakulásfolyamatban — a számtalan nemzedéki, szemléleti, stiláris, modalitásbeli stb. eltérés, különféleség ellenére vagy mögött — talán a legáltalánosabb mozgástörvényként mégis kitapintható, az az egyetemesített létsors-reflexió fenntartása, a kommunikálható jelentés- vagy üzenetképzés metódusainak megtartó reaktivációja, illetve a sorsmegjelenítés tartalmi-hangulati dezillúziójának, megkeseredésének, reményvesztésének, kiúttalanságérzetének az egyre kegyetlenebb fokozódása. Ez a hetvenes-nyolcvanas évekre döntően jellemző, de még később is érvényesülő vonulat a század (és az ezred) utolsó évtizedében azután egészen új viszonyrendszerbe kerül: ekkor ugyanis az uralkodónak tekinthető szólamot lassanként az a (főként a legfiatalabb generációk révén elterjedt) diszkurzustípus veszi át, amely a koherens referenciaigény maradékának is a dekonstrukciójával éppenséggel a jelentésalakítás lehetőségeit relativizálja, s a jelentéskioltás, a jelszétszórás műveleteivel huzamos közléskonvenciókat kérdőjelez meg. A kilencvenes évek költészeti szituációjához, annak nagyarányú (bár fokozatos, tehát nem drámai gyorsaságú) átrendeződéséhez ez a kétféleség lényegszerűen tartozik hozzá — természetszerűleg a kölcsönhatások, az átmenetek, a keveredések eklektikus és heteronóm jelenségsokasága, s az értékfajták evidens és szinte felmérhetetlen sokszínűsége és pluralitása mellett vagy közepette.

LÉTAY LAJOS

VERSEK FEJFÁKRA

Edit emlékének

Cosbuc utca

Cosbuc utca, oh hányszor, hányszor láttál
tavasz jöttén s gomolygó hóhullásban!
Most itt vagyok s csak imbolygok a járdán:
Itt vártam Rá s Ő tudta, itt talál rám.

Mit számított akkor, hogy a ruhánkon
Gyalu felől átfúj a penge szél,
s a szürkületben valaki vén ránkszól:
— Elég volt, megfagy bennetek a vér!

Lopakodva követtek a barátok:
"Ott mennek, ott, mint minden délután."
Dehát akkor közülök kit se látott
égő szemünk, egymást láttuk csupán.

S most itt állok, zörgő papír kezemben:
Halálodra pénzt küld a Hivatal.
De kinek kell a pénz, csak arra lenne
jó, ha értem is küldené hamar!

S ugyan miért lássam még ezt az utcát
s közel a rügyező Sétateret,
ha karodat karomba nem fűzöd át
s pilláid közt nem süt rám kék szemed?!

Bár ne hallgattam volna rád

Reád hallgattam egész életemben:
Te voltál a józanabb, okosabb.
"Kissé fáj a hátam, mellem, de ne félts engem,
ne hívd a mentőt, úgyse ér sokat."

Oh bárcsak ne hallgattam volna Rád,
bár most az egyszer lett volna eszem!
Tán most is élnél, vigyáznék Reád
s gondoználak, féltve, türelmesen.

— Ennyire volt az élete kiszabva,
mondják sokan. — De hátha élne még?!
Én öltem meg és ez már minden napra
kínnak a halálon túl is elég!

Mindhiába ébresztelek

Első éjszaka Nélküled,
akit többé sohase látok,
csak ha a csaló képzelet
Rád nem lop egy-egy kis világot.

Ha valaha szerettelek,
igazán most tudom. Légy áldott!
Sírodra hiába teszek
százezer csokor friss virágot.

Illatukat Te már nem érzed,
s kibomló bimbójuk se látod,
s mindhiába ébresztenélek,

nem hallod meg, bárhogy kiáltok —
De hátha porló szívemet
egyszer szíved mellett találod...

Üres szobában

Hagyjatok sírni egyedül
az elhagyott, üres szobában,
hol tegnap még nevetni láttam,
amint egy új könyvbe merül.

A baj végre tán elkerül,
hisz eleget volt társa, társam.
Jön a tavasz. Hogy várta! S vártam,
hogy majd a kis kertbe kiül.

Ám az élet nem sikerül
soha, ahogy szerettük volna,
induljon bármily gyönyörün,

becsap végül kegyetlenül
s mi csak keringélünk botolva
készülő sírkövek körül.

Fullasztó reggelek

Csak a reggelek ne lennének,
mikor új napra ébredek
s hiába küszködött a lélek,
ma se álmodhattam Veled.

Tudom, hogy meg én öltelek,
mert elvette az eszemet
fel-felcsukló halálhörgésed
s hittem mégis — megmentelek.

Az orvosságok garmadája
hiába állott ott, a kába
agyam a bajt nem fogta fel.

Azt hittem, elég lesz, ha drága
arcod simogatom. Hiába:
a halál ezt nem tűrte el.

Betelt füzet

Meghalt ez is, meghalt az is,
mondogatom a neveket:
Szabédi, Szemlér, Bartalis
s a két Horváth is kiveszett.

S hol van Marosi, hol a friss
észjárás, szem s az élvezet,
hogy akár száz mérföldre is
valakit még felfedezett.

Füzete örökre betelt,
sokan kihulltak és kihulltunk
lajstromából. Maroknyi múltunk

se marad: oly gyorsan felejt
mindenki ma, s már megtanultuk
mi is, hogy tán sohse is voltunk.

(2000 februárja)

CSIKI LÁSZLÓ

A túszejtő

A busz ment, mint rendesen. Kanyargott, fékezett, nekilendült, megállt, elindult. Néztük, de nem figyeltük a belvárost, néztük egymást, de csak a szemünk sarkából. Aztán a busz csak ment. Előbb az ajtóknál kapaszkodók szólaltak meg, hogy: megállni! Majd a többiek is, bár nem sokan, hogy: hé, ez meg mi a fene? Megállni! Álljon már meg! Állítsa meg valaki.

Elég sokan voltunk összezárva. Kettő közülünk máris a sofőr-fülke üveges ajtaján dörömbölt, majd a kilincsét rángatta, de az ajtó nem nyílt ki. A fiatal vezetőnek csak a magasra nyírt, védtelen tarkója és a vékony arcéle látszott: nem fordult hátra. Akkor már keskeny utcákon kanyargott velünk, előre kellett figyelnie. Volt köztünk, aki felismerte a környéket, de ettől sem nyugodott meg. Letértünk az útvonalról. Terebélyes nyerstégla-épület elé értünk, amikor valaki elkiáltotta magát:

— Emberek, el vagyunk rabolva!

Még mielőtt pánikba esett volna, mindenki a többi túszejtőt kereste tekintetével az utastérben. Néztük egymást, néhányan készen rá, hogy rávessék magukat a gyanús alakokra, néhányan, hogy elsírják magukat. Senki terroristát nem fedeztünk fel, páran így is elsírták magukat. Mellettem egy fiatalasszony egyfolytában vigyorgott ijedtében, nem bírta abbahagyni, szárazon csillogtak kapafogai. Előttem egy középkorú, hájas hölgy hátralendítette a fenekét, ellökött, mintha illetlenül megérintettem volna. Csak egy idős úr állt, markolta a korlátot bölcsen, vagyis beletörődve, már-már átszellemült arccal a kajla kalapja alatt.

Külső területen jártunk már, nyilvánvalóan meghatározott, habár számunkra ismeretlen cél felé tartva. — Üsse már le valaki azt az őrültet! — kiáltotta egy hang, talán éppen az, amelyik a busz eltérítését is bejelentette, mintegy különválva, elidegenedve a gazdájától.

Az erőszak láthatólag lehetetlen volt, és önveszélyes, ha mégis sikerül. Nem maradhattunk vezető nélkül. Bele kellett törődnünk a sorsunkba — feltéve, hogy tudjuk, mi az. Az utazóközönség elcsendesedett, magába szállt.

Ki mit látott odabent, nem tudom.

Egy park mellett döcögtünk el éppen, a kopott zöld füvön óvodások lökdösődtek a csökött emlékmű körül, amikor megszólalt a fedélzeti hangszóró:

— Kedves utasaim, kérem, őrizzék meg a nyugalmukat. — A szöveg és a gépi csengésű hang olyan volt, mint a metrókocsiban, amikor a szerelvény éppen a Duna alatt akad el, és halak úsznak a fejek fölött. — Megértésüket kérem.

Az utasok némán, szófogadóan figyeltek, néhányan hátravetett fejjel a hangszórót bámulták, mintha így hamarabb hozzájuthatnának a mondandó velejéhez. Én azt vártam, hogy Wagner-zene dübörög ki belőle. Itt nyilván fontos dologról volt szó, talán váratlan kényszerre vagy felsőbb hivatali utasításra derül fény nemsokára, és vélhetőleg az útvonalváltozást is szakszerűen előre megtervezték ilyen esetekre. Bízni lehetett abban, hogy léteznek rejtekutak, menekítő kitérők, melyeket az illetékesek ismernek csupán, és fura mód éppen ez a megnyugtató a menekülésünkben: az illetéktelenségünk, amellyel másokra bízzuk magunkat. Azáltal, és nem amiatt. Csakhogy ennél sokkalta valóságosabb, mondhatni testszerűbb volt az egész. Ki-ki érezte a lábát, a karját, a megmacskásodott nyakszirtjét, ahogyan én.

Mellettem a fiatalasszony abbahagyta a vigyorgást, és kunkori nyelvével megnedvesítette a fogait. A bölcs, méla öregúr bólogatott, ugyancsak mélán, mint ki úgyis mindent előre tud és helyesel. Feloldásra kínálkozó, együttérző, fegyelmezett feszültség érződött. Én azt éreztem, hogy előttem visszahúzza hátsóját az asszony, hátulról pedig nekem nyomja hasát egy másik. Az jó meleg volt.

— Barátaim — mondta a buszsofőr a hangszóróban, és ettől újra mindenkinek a híg reggelijéig hasított le gyomrába a rémület, hiszen csak végveszélyben szólítják meg egymást ennyire bizalmasan az ismeretlenek; talán a nagygyűléseket leszámítva. A vezető hangja is elcsuklott ráadásul. — Barátaim — mondta fátyolosan. — Engem elhagyott a kedvesem.

Nyilván betanulta szövegét az éjszaka, azért volt ennyire választékos, még elég időt is hagyott nekünk, hogy megemésszük. Azt is tettük, bár nem sokáig. — Há' kit nem hagyott el? — szólalt meg valaki, de ezt a vezető nem hallhatta, meg sem vigasztalódhatott tehát a mások bánatával. Tartotta csak a kiszámított hatásszünetét.

— De hát, mondom én, hogy ez egy hülye! — kiáltotta megint ugyanaz a valaki. — Üssétek már le!

— Hallja, hogy elhagyták — suttogta mellettem a fiatalasszony sértődötten, mintha ő lenne az áldozat és kegyelettel is adózna magának, ha nem zavarják.

Az autóbusz ekkor fékezett, és a bölcs, méla öreg úr laza bólogatása közben mellcsontjába ütötte az állát. Megálltunk, de nem nyíltak ki az ajtók, viszont újra megszólalt a hangszóró:

— Itt ismerkedtünk meg. Jó kis hely volt ez! Tessenek jobbra nézni!

— Nézzen a jó anyukád — rikácsolt fel előttem az asszony. — Lekésem a vonatot.

Jobb oldalt alagsori játékterem látszott, sárga cégérrel, a lejáratnál a "Vigyázz a fejre" felirattal. A hátranyitott ajtórácshoz reszkető dakszlit kötött egy kutyasétáltatás ürügyén flipperező férj, vagy fiát kereső édesanya. A kutya már maga alá pisilt, de ez alig tűnt fel a többi között, éppen csak néhány újságfoszlányt áztatott el, melyek hasonló vagy még annál is töményebb piszkot takartak. Lehet, hogy vért.

— Nem olyan lány volt, aki elsőre feltűnik. Meg nem is úgy volt öltözve. De milyen az ember? — hallatszott a hangszóróból.

— Na, milyen, mondd csak, öcsi, régóta kíváncsi vagyok rá.

— Szőke volt, de nem festett. Igazság szerint még egy kicsit elhanyagolt is. Nem éppen topis, de nem is olyan, akire rászól az anyja, hogy vasalja ki a szoknyáját, mielőtt ilyen helyre megy. Benn ültem a fiúkkal, vesztésre álltam őszintén szólva, s amikor megláttam a lányt, megkérdeztem, habár csak rutinból: kit keres. És tényleg keresett valakit! Elállt a szavam. Tartozott egy fickónak. Nem sokkal, de neki az éppen sok volt. Tény, hogy becsületesen meg akarta adni, pedig az elég becstelen pasi volt. Majd elmesélem.

Ezt mondta a hangszóróba a sofőr, és azzal megnyomta a gázpedált. Egymásnak lendültünk, tehetetlenül.

— De hát ez nevetséges! — hallatszott egy rekedtes női hang a kocsi mélyéből. Néhányan nevettek is, de ezek feltehetően nem nevetségesnek, hanem esetleg mulatságosnak, meglepőnek tartották a sofőr vallomását. Lehet, hogy a nyilvánossága feszélyezte őket, zavarukban kuncogtak. Nem akartak belekeveredni már csak azzal is, hogy meghallgatják. De azért szívesen meghallgatták volna, ha más útvonalat, célt és időt választanak, vagy ha rokonuk a szerelemcsalódott fuvaros, és egy szőlőlugasban borozna velük.

— Te most mit izélsz? — kérdezte egy férfihang.

— Én most nem izélek — felelte a sofőr.

— Ne baszkódj már — mondta egy másik.

— Én csak megyek — felelte a sofőr, pedig füle se, mikrofonja se volt kérdésre, válaszra. — Szeretném maguknak megmutatni.

Most, hogy fogságunk veszélytelenné vált, kacaghattunk volna, de mivel változatlanul kilátástalan maradt, nem kacagtunk, hanem összevissza beszéltünk. Az a hangjáról már ismerős valaki azt mondta például:

— Nem erre fizettem be, hanem buszra.

— Hadd mondja el! — sikította mellettem az addig halkszavú fiatalasszony. — Ehhez joga van.

— Mihez van joga? Játszani az idegeimmel?

— Igenis, mindenkinek joga kell hogy legyen — kiáltotta a fiatalasszony, és megint kilátszottak a fogai. — Belebetegszik az ember, ha nem mondhatja el valakinek.

— Az fix. Ezek már őrülteket ültetnek a volánhoz!

Balomon, a széktámláknak szorulva, egy mackófejű nő azt próbálta megbeszélni alkalmi ismerősével, egy kockás kalapos férfival, aki marhatüdőt vitt szatyorban a kutyáinak, hogy ezek is őrültek, mert leállnak itt egymással vitatkozni, amikor inkább haladni kellene, vagy csinálni valamit ellene. A méla öregúr, hallotta vagy sem, fel-le mozgatta a lecsupált fejét. A marhatüdős meg azt mondta, már cipőjére csepeg a vér a szatyorból. De én láttam, hogy a mackófejű nő cipőjére csepeg.

A kocsi hátsó részében zavar támadt, mondhatni zavargás ütötte fel a fejét, két tizenéves képében. Ezek csókolóztak, és egymás fekete pólója alatt jártatták kezüket. Körülöttük egy ideig, mintha a kanyarokon túl feltűnő új látványt szemlélné, el-vissza forgatta fejét az utazóközönség, hogy lássa is, ne is, irigyelje is, utálja is őket. De amikor elindult a busz, és az ifjak mámortól elgyöngülve már nem csak egymásnak, hanem a többieknek dőltek: szinte megverték őket. Kivételként egy táskás férfi az ölébe huppant lány mellére tette a kezét. Az csak annyit mondott: nana, és elfészkelt az idegen ölben, rezgette, körözgette ott a tetemes farát. Volt ideje, mert haladtunk már a következő mesélős helyszínig. Felmosolyoghatott közben a girhes fiújára, amitől az alatta ülő gömbölyű ember úgy elpirult, mint mikor kamaszkorában első ízben látta meg egy szentképen Jézus mez- telen szívét, és az olyannak tűnt számára, akár egy női tartozék. Nem tudta hirtelen, mit élvez és ki nézi, vajon nem csoportszexben vesz-e részt.

L. R. Boros: A természet

— Jó? — kérdezte a fiú az idegen ölbe hullt kedvesétől, és úgy tett, mintha pisztolyt vagy más gyilkos szerszámot húzna elő a kabátja alól. Nem is volt kabátja. Ártatlan színjátékuk éppúgy a közönségnek szólt, akár a sofőr lelkigyakorlata. Bosszúból csinálhatták, hadd elégüljenek ki a nézők, ha már itt vannak és betolakodnak az élvezetbe.

— Kábszer — mondta egy télre öltözött férfi. — Hagyni kell. Lejár. Tudom. — Olyan merev, fémes volt a hangja, mint aki valóban tudja, feszes bádog a szája az elvonástól, és gyónni készül, mielőtt hazamegy és a sóvár feleségének mondja el, mitől menekül, vagyis hová viszi ez a busz, csakhogy éppen a vasravert ajka miatt nem bírt vallani. Ki a franc vehette volna le a bilincset róla, amikor ki-ki magának kapaszkodott a testzsíros rúdba odafent?

— Jok tváju máty — hallatszott.

A marhatüdős férfi előzékenyen lefordította volna ezt a mackófejű nőnek, de rájött, hogy éppen ezzel követne el személremsértést. Azt mondta tehát, ha már kinyitotta a száját:

— No comment. — Vagyis, hogy nincs magyarázat.

Kis házak között jártunk, egymás szájába leheltek az utasok, de már a szagokra sem figyeltek annyira, hogy utálnák legalább. A sofőrfülke ajtaját még mindig nem sikerült felfeszíteniük az odagyűlt vérmesebb férfiaknak, akiket náluk is vérmesebb asszonyok biztattak. Akadt nekik végre valaki, akit tavaszkor nem csak a fanyesésre serkenthettek a kiskertben.

A hírek szerint a vezető még mindig nem fordította feléjük az arcát, csak az utat nézte. Ismerhette pedig annyira, hogy behunyt szemmel is eltalál. Haza tartott.

— Hazavisz a kurva anyukájához — mondta legalábbis az ismerős valaki hangja. — Megmutatja, milyen volt a pöcse, amikor lefényképezték kiskorában valami hülye pléden vagy bárányбőrön.

Lakónegyeden haladtunk át, annyi volt a beton, hogy találgatni is hiábavaló lett volna, hova suvasztják el, miután lejár a panel szavatossági ideje. Egy része rég túl volt rajta. Sütötte a satnya kis fákat a tavaszi nap.

— Tessék jobbra tekinteni — mondta a sofőr, és gyöngéden rálépett a fékpedálra. — Itt vettünk ki lakást Zsófival. Mert se hozzánk, se hozzájuk nem mehettünk. Nem az anyánk, hanem a helyszűke miatt.

— Nem ugyanaz?

— Senki se fér be az anyjától. Hát nem?

— A második ház az, a második lépcső, az, amelyik előtt az üveggömbök vannak.

Tényleg voltak színes üveggömbök, kis karókra szúrva, az egyik bejáratnál. Helyén volt minden, de rossz helyen. A busz űri kapszulájában ketten arról beszéltek, hogy maroktelefonon fel lehetne hívni a közlekedési vállalatot, csináljanak valamit, mentsék ki az utasokat, főként a bérleteseket és a gyerekeket — de nem tudták a számot. A tudakozót kellett volna előbb... Gyerekek se voltak. Érthetetlen, már-már értelmetlen volt, hogy nincsenek gyerekek.

Két másik utas azt a hiedelmet osztotta meg egymással, hogy "mindenkinek megvan az élete", és egyikük, egy idősebb nő, aki kora szerint a sofőr anyja lehetett volna, átszólt tömzsi szomszédja válla felett a telefonosnak, hagyják az egészet mentire, a történet úgyis magától véget ér, a lány elhagyja a fiút, és azzal az ő utazásuknak is vége.

A fiatalasszonynak mellettem csendesen folyt a könnye: ahogy a vízcsap csepeg egy elhagyott konyhában a mosogatószivacsra. A bölcs öregember, meglepetésemre, dühösen felszegte az állát, de talán csak azért, nehogy újra mellére koccanjon, amikor tovább indulunk.

— Állást is szereztem neki — mondta a hangszóró —, bejött hozzánk ellenőrnek. Szinte tanári fizetés!

— Erről van szó! — kiáltott fel a mindig felkiáltó férfi. — Ezek ellenőriznek, kísérleteznek velünk. Csak kíváncsiak voltak, meddig bírjuk.

Egy pillanatra szinte hihetőnek hangzott. Rápillantottam a fialasszonyra mellettem, de nem úgy nézett ki, mint ki ellenőrizni akarna vagy tudna. Illett volna pedig a bús sofőrhöz, amint ott rejtőzik a buszban, érzelmesen, és elmúlt szerelméért csurgatja könnyét a megbánástól, és nem csak neki, mindenkinek leplezi le magát egy hősies gesztussal: amikor a jegyünket kéri. De nyilván más romantikus elképzelésnek tett eleget, szinte kötelességszerűen.

A többiek is lesték az ülő és álló szomszédjukat, vajon mikor húzza fel az ellenőri karszalagot. Hátulról, ahol elcsitult a baj a csókos ifjak körül, a jegylyukasztó szapora kattogása hallatszott. Utólag érvényesítették az utazásukat, éppen amikor kiszállni akartak. Más is elhitte eszerint, hogy egy közlekedési kísérlet, sőt próbatétel szenvedő és csaló alanyai vagyunk. De tovább mentünk — és ez rémítő volt. Hiszen elérkeztünk haza, a kiteljesedett történet helyszínére, a szabaduláshoz. Hova lehet innen tovább? Hacsak nem egy elhagyatott téglagyárba, vagy kavicsbánya-tó partjára. Ilyen helyekre viszik a népeket, amikor már nem maradt más kitermelnivaló. Valamilyen vállalat formaruhás emberei várakoznak ott, cigarettázva, és legkisebb vétkünket is megtorolják rajtunk. Sok kicsi sokra megy, kiad egy főbűnt.

És éppen egy tóhoz érkeztünk! Mélyen az út alatt csillogott a szabályos négyszöge, és vasrudak hevertek a parti homo-

>>>>> *folytatás a 6. oldalon*

>>>>> folytatás az 5. oldalról

kon, átabotában. Távolabb tört karú kotródaru látszott. A meredeken lejtő oldalakban kavicsrétegek és kavicsfolyások, lennebb kavicshalmok. Fű egy szál se. A tetejébe a sofőr se szólt bele a csendbe, pedig most igazán rászorultunk, egy kis magyarázatra legalább. De igazira, nem mesésre, mint eddig. Mondhatott volna bármit, megtudjuk legalább, miért szállítottak ide válogatatlanul. Ekkor már mindenki úgy érezhette, hogy nem az ő, hanem valaki más helye van itt, és együttérzően szánta vagy nevette volna azt a másvalakit, ha éppen nem annak a helyén áll vagy ül.

Elölről, hátulról egy-egy nő tapadt hozzám, az egyiknek csupán a hátát láttam, a másikból semmit. De mintha mások izzadtak volna helyettem. A fiatalasszony mellettem viszont felélénkült, megint a fogát nyalogatta. Az öregember meg csak állt magának.

— Itt történt — szólalt meg a sofőr, annyi idő múltán, hogy már a libabőrünk is kisimult. Olyan hely volt ez, ahol valóban bármi megtörténhet, kivéve a jót és az egyéb múltbeli közhelyeket. — Ide jártunk ki. Szerettük a helyet. Én horgásztam néha, Zsófi meg lapos kövekkel próbált kacsázni a vízen, egyre csak dobálta, ha unatkozott. Korai lett vona még fürödni, de vártuk, hogy majd eljön az ideje. Izgalmas volt várni. Két embernek az elég. A várakozás. Majd csak jön valaki, és ha szerencsénk van, éppen Zsófi nekem, vagy neki én.

A hangszóró begerjedt, de a zúgás, sípolás is volt annyira sokatmondó, mint a sofőr a megnyugtatásunkra vagy a figyelemelterelésre szánt álnok fájdalmával és a hamis emlékeivel. Fedhetett valamit az őszintesége, különben miért hozta volna nyilvánosságra? Csakis valami hátsó szándék leplezésére. Ember nem tesz ilyent, ha nincs vele külön célja.

Hát bizony: "lenni vagy látszani". A sofőr még csak nem is látszott, és most már nem is hallatszott. Magában sercegett a mikrofon.

A gyengébb idegzetűek végre befoghatták a fülüket, mintha a zajtól védenék. Zúghatott azért megzavart fejükben a sejtelem, hogy itt másvalami a tét. Szerelemből van elég, és mind egy véget ér, de attól még lehet mögötte valami.

— Na most — szólalt meg hátrább egy férfi. — Szólok neki, hogy én meg tudom javítani a mikrofonját. És akkor kinyitja az ajtót. Engedjetek előre, bajtársak.

Összébbszorultunk. Amikor átfurakodott köztünk a pocakjával, megéreztem a szagát: ő is savanyút verejtékezett. A sofőrfülke felé közeledve az izzadó testek között, egyre halkabban közölte az útjában állókkal a cseles szándékát. Már-már a kiabálós férfiig jutott, hogy a segítségét kérje — mint egy pajszert vagy csavarkulcsot —, amikor a hangszóró végleg elhallgatott, még a vezető zihálását és saját sercegését sem közvetítette, és a teljes némaságban elindult a busz. Lassan rákanyarodott a lejtős, kavicsos töltésre, mely ezt a tavat egy másiktól elválasztotta. Az ugyanilyen volt, éppen csak egy bádogcsónak meg a tükörképe állt a közepe táján, fölösleges adalékként.

A sofőrnek talán kormányoznia sem kellett, csak beállt a mély keréknyomba, és mentünk lefelé, a kétvízközi földút közepéig. Az volt a mélye, onnan már emelkedett a túlpart felé. Azt is fölöslegesen. Megálltunk a közepe alján. A történet sem folytatódott, vagy ha igen, csak magának.

Víz volt jobbról, víz volt balról. Mintha egyetlen tó közepén álltunk, ültünk volna. Vagy egy robbanás középpontjában. A vízről repeszenként süvített fel a napfény, és szállt vissza ugyanoda, önmagával összekavarodva. Úgy láttuk, hogy semmit sem láttunk tőle, csak azt, hogy látunk.

— Ide fullasztotta — suttogta mögöttem a sose-látott nő. — Lefogadjuk?

— Egyre dobálta a kavicsokat — mondta a sofőr. A hangszóró tökéletesen működött, és ez azt a gyanút keltette a félelemtől kiéleződött elménkben, hogy az előbb szándékosan rontotta el a beszélő, hogy magának mondhassa a történet javát, de azért mégiscsak elmondhassa. Onanizált ez, vagy mi? — Nem lehetett még fürödni. Én meg horgászni akartam. Mondom neki egyszer: Zsófi, lóg a harisnyád. Annyi mindent mondtam neki eddig, azt is, hogy szeretem, azt is, hogy rosszul nevelte az anyja, meg azt is akartam, hogy abbahagyja a dobálózást. Mondtam, hogy részeges volt az apja, és nem kár érte, hogy neki rossz az ízlése, lila mütyürökkel rakja tele az ablakpárkányt, és mindig az újságomra teszi a poharát, meg hogy nem ismeri a helyesírást, és azért nem írt a szanatóriumból, mert szégyelli a tudatlanságát, de attól még a szívemen áll, meg hogy annyira fél az öregségtől, hogy egyszer még öngyilkos lesz ijedtében, mondtam én neki mindent, ami embertől telik estefelé, és rá se legyintett. Mondom tegnap a parton, éppen kapott a hal, hogy Zsófi, ha már nem tudod a dobálást abbahagyni, tudd meg, hogy lóg a harisnyád! Ettől beindult. Meg el is indult. Elment haza. Mire összeszedtem a szereléket, már úgy elment, azóta se találom. Pedig csak annyit mondtam, hogy lóg a harisnyája. De hát tényleg lógott, emberek!

— Biztosan lógott? — kiáltotta a fiatalasszony mellettem. — Milyen harisnyát vettél te neki?

Nincs az a néma vagy üres busz, amelyben egy sofőr ilyesmit meghallhatna.

— Na, és ha nem lógott? — kérdezett vissza mégis a mikrofonba a vezető. — Mondanom kellett valamit. Tessenek balra nézni!

Balra néztünk, még a jobboldali sorban ülők is, de nekik nyilván megfájdult ettől a nyakuk. Minket láthattak leginkább, deréktájon.

— Tessék megnézni a kavicshalom alatt azt a kiült helyet. Látni tetszik? Oda húztam egy kidobott autóülést, jó kényelmes volt. Azon belül, úgy másfél méterig elég sekély a víz. Messzire kell hajítani a szereléket. De bennebb hirtelen mélyül. Másfél méter is lehet.

— Oda dugta a csajt — suttogta mögöttem a nő áhítatosan. A nagy tettek iránti tisztelet érződött a hangjából.

— Nézzenek, kérem, egy kissé fennebb. Onnan pergett a szakadásról a homok, egyenesen a nyakamba. Tetszenek látni?

— Elképzelhető — mondta valaki. — Én már vakaródzom tőle.

Dörzsölték ott a nyakukat mások is.

— És most, kérem, tessenek még magasabbra nézni.

Néhányan megtették, amennyire a busz tetejének takarásától megtehették, és amennyire a napsütés engedte, mert az mindegyre lefelé verte a szemüket.

— Tetszenek ott látni az istent? — kérdezte ekkor a sofőr.

Volt az égen minden, ami a kékségbe belefér, még régen látott apró felhők is voltak. Én a kezemet néztem: ahogy lassan remegni kezd. Éreztem, hogy mögöttem a láthatatlan nő lapockámra nyomja meleg tenyerét, és ettől olyan nagyon jelenvalóvá válik, hogy megfájdul tőle a bőröm. A fiatalasszony mellettem lehunyta a szemét és összecsukta a száját. Az öregember bólogatott.

— Tetszenek látni?

Az öreg ismét bólogatott.

— Nahát! Csak azért! — mondta a sofőr. Indított, meglehetősen durván, recsegősen. Hallatszott, ahogy pattog, fröcsköl alattunk a murva.

— De hogy jön ahhoz egy ilyen faszi, hogy az Istennel foglalkozzék? Amikor még a szeretőjével se bír.

Lehet, hogy elveszítettem volna a fogadást a mögöttem álló alélt nővel. Elhagyott lányokkal lehetett tele a padmaly alja. A vízen át néztek, tágra nyílt szemmel a sűrűn kavargó eget. Talán még minket is láttak, mégpedig örökre.

A sofőr valami okból nem a túlsó part felé vette az irányt, hanem üggyel-bajjal visszatolatott a töltésen, majd rákanyarodott az ide vezető útra, és addig mentünk a beton és a tégla között, amíg elérkeztünk a belvárosi megállóhoz, ahonnan kezdve már nem állt meg a kavicsbánya-tóig. Fékezett, kinyitotta az ajtókat. Nem szállt le senki. Éppen annyian voltunk, mint induláskor. A sofőr bemondta a következő megálló nevét, majd megállt ott, leszállt és elballagott, aki oda igyekezett eredetileg, új utasok foglalták el a helyüket.

Nekem még volt időm hazáig, meg nézelődni is. A végállomás közelében laktam egy ideje.

A busz szellőzésre nyitott ajtókkal körbement a kis téren, és beállt helyére a szemközti oldalon, indulásra készen megszusszanva. Átsütött rajta a nap. A fiatalasszony és az öregember benne voltak, álltak és szótlanul markolták a hurkot formázó kapaszkodókat.

LÁSZLÓFFY CSABA

(Hófehér illúziók)

(regényrészlet)

"A kerti veteményekis is szűkében vagynak, felség."

A tizenkilenc éves fejedelem arcul csapta asztalnokát, és felvihogott.

...Az emlékezet mindig torzít, gondolja Rimay. Kancsó hideg aludttejet hozatott fel a veremből; harmad napja nem evett. Kemény, puffadt hasát érzi fotlyon. Mint egy dob; beléje szorultak a szelek. Híjával kéne lenni minden lelkiismeretnek, hogyha ebben a hangulatában akarná folytatni a szellemidézést...

Csak mint a vesztes tekintet, mélyre-szállóan — csak úgy szabad. Nem sáriszapban képzelegve. Botor fiatalon hiheted csupán, hogy tollad nyomán a rovás is tiszta, hattyúfehér... Jóllehet (most barátaira gondol) miért ne érezhetnéd tisztának a jogos önvédelmet az erőszakkal szemben?

Költőtársát, Petki Jánost látja maga előtt, amint a megvadult arcú városnak hátat fordítva szilajul sarkantyúzza meg lovát. Hátába mint hideg szél fúj a suhancképű Báthory Gábris lihegése: "Enyém a bosszú!"... Petkinek, akit Bocskai kancellári tisztségre emelt volt — ám Báthory fejedelemmé választása után rögtön tüntetően lemondott — szerencséjére sikerült a futás; az Epiktetoszt fordító Thordai Jánost ellenben Báthory Gábris könnyű szívvel felakasztatta. A fejedelem túlfűtött fantáziájával mindenütt — még a sztoikus műveltségben is — összeesküvést szimatolt. (A zsarnokok örök betegsége ez is.) De miután gátlástalanul végzett vélt vagy valódi ellenfelével, a másik percben homloka már kisimult, vad indulata elszállt. Ezért cselekedett meg könnyű szívvel mindent, amire kedve telt, hogy aztán a büszke ragyogás látszatát hagyja maga mögött a hálálkodó vagy elhűlt polgárok s a hűbéri hűségükben megpróbált nemesi áldozatok körében. Ő, a Barcaságot éppoly vakmerően hódoltató kalandor hadvezér, miként az alázatos főúri kúriákat! Ha rájött a szoknyavadászat.

De hát "nem krónikailag jegyzett valóság" nehezedik most a Rimay vállára. Megszűntek a hámba fogott lélek kínjai, aggodalmai, hogy miként kerülje el a visszavonhatatlant. Ha nagy ritkán kikocog még a sztregovai határba, a szegényes, gazos búza láttán sopánkodik, vagy azon, hogy sáska szállott a vidékre... De nincsen olyan érzése már, hogy hegyszorosban, kiutat keresve, rádőlhet a nagy idegenség. A kettőjüket — Orsolyát meg őt — körülvevő tárgyi világ érintkezése az árnyékvilággal olyan, mintha két különböző sík készülne egymásba szaladni egyazon árkuson.

Kard és kocka helyett már csak a penna; lassan enyészetnek képzeli el már a markoló kéz eleven mozdulatát.

*

Megismerkedésünkkor kevesebb volt éveinek száma, mint az enyéim, midőn eljegyeztem magam a németalföldi mester, Justus Lipsius tanaival. (Az ifjú fejedelemnek mestere — Bethlen Gábor — az árnyékból osztogatta tanácsait.)

Báthory Gábor szép üstökével erőteljes egyéniség benyomását keltette bennem.

"Kiszabadították őket?" — kérdezte hajdúparancsnokától. Háromezer főt fogadott zsoldjába Bocskai hajdúi közül.

"Ki. Csakhogy... már késő volt."

Gábris könnyezve futott végig a díszes szőnyegen; gyönyörűség volt látni, hogyan toporzékol kényes lovaglócsizmájában.

"Ezt a pasa küldi" — mondta az egyik hajdú, és én megilletődve követtem a szépszál ifjú képzeletét: a fejedelem szemével láttam, mint lépdel keresztül a kiterített keresztény áldozatokon aranyozott papucsában, kényes eleganciával a váradi pasa. "Ez mitől?... — Gábris nem fejezte be a mondatot. — Ki lehetett?"

"A hátára, hasára, talpára, lábikrájára mért háromszáz vesszőcsapástól fúvódott fel, mint egy galamb — magyarázta a hajdúcsapat parancsnoka. — Azért nehéz kegyelmednek fölismerni, hogy ki emberfia."

A Báthory-arcon később is ugyanaz a kíváncsiság és szenvedély — pedig akkor már tulajdon "hűtlen" embereire vadászik. A valóságos hisztéria után — ("Kézre kerítették-e már őket?!") — dühe alább hagy, hogy pajzán őrületben élje ki vadságát. A csontokon meg-megcsúszik a bot.

"Ki ne ismerné közületek a sárban, iszapban vonagló test szégyenét!..."

Övé a legderűsebb tekintet. Mint amikor hideg kőre térdepelve imádkozol, hogy: ne vess meg, Uram... De az ő szíve soha meg nem törik, meg nem szomorodik.

"Csak a becsületes játékban hiszek" — mondotta, s ellenfelei szemébe kacagva, hitte is. És valóban: párbajozáskor mindenkivel szemben merészen állta a támadást, ha akár négyet is hívott ki maga ellen egyszerre.

Az eső elnyelte a botütések zaját. De a fülekben még sokáig sistergett a felszakított hús, s a vele egyidőben kifejtett csatlóserkölcs-cinizmus.

"Legfőbb dolgotok legyen — ajánlotta Gábris fejedelem a kínos vallatásnál poharazgatva asszisztáló uraknak — olyan hóhért találni, ki képes felvértezni magát a bámészkodó tömeg rosszindulatú, sőt káros kotnyeleskedése ellen, melyet csak az aggodalmaskodó erkölcs vezérel."

*

Erről készültem írni neked, Lipsiusom, de csak tapogatózom a nyirkos csendben. A harmattól átnedvesedve ülök a tűz mellett. A salétromos falakon pókok szövik hálójukat a kámzsás sötétségben. Félve gondolok helyzetünkre, mely gyilkos titkait zúdítja ránk, egyre fenyegetőbben... Ne csodálkozz, drága Mesterem, hogy a Földnek ilyen távol eső és ily mélyen sújtott zugából megkereslek. Minden újabb hírre megrázkódom, mintha epét kevertek volna boromba.

"Nézd meg magad, mekkora vagy. És hallgass!" — veti oda gúnyosan (mindegy, kinek) fejedelmünk, Báthory Gábor. Keresztény ország ez, de pogány gyűlölködés lappang a szemekben. A falakon világi mesterek kézjegyét viselő freskók, óvakodva figyeled mégis a hiúságát sárkánykígyóvá növesztő, háborogva föl-alá szaladgáló fejedelmet, nehogy váratlanul kiragadja kezedből a féltett kódexet, és kútba vesse.

Bocsásd meg nekem e kínos kitérőt, nem haditudósítás szándékával ültem ide, *elédbe*, hiszen legelőször is a te derűs szellemed csepegtetett egy kis nyugalom utáni vágyat belém. Tőled tanultam meg, hogy *nem a nemzetség, sem a vér, sem a néma szoborhad, sem az arany bősége az, ami nemessé avathat*. Leveleid első centuriája segített fölismernem, hogy a világi és a testi javak helyett minden kincs a lelkiekben keresendő. Békére törekedni, megalkudni a meglévő körülményekkel — ezt olvastam ki a tanácsaidból. Nem háborgok, hidd el, mégis föl kell tennem magamnak a kérdést: ott, ahol nem csupán a testet érheti merénylet, de a lélek sincs biztonságban, miképpen szolgálhatnám híven s legméltóbban két fenevad-állkapocstól szaggatott nemzetségemet?... Jól tudom, könnyebb volna, ha megnyugtatásodra azt mondhatnám: én a rémületet munkával ütöm el, barátom! A fejedelmi elhivatottság terhes kérdését mások ítéletére bízva. Csakhogy nem olyan könnyű elűzni lelki szemeim elől Brassó város polgármesterének rémületét. Kiváló költőbarátomnak, Petki Jánosnak (róla sokat tudsz már) és nekem úgymond jó ismerősünk vala ez a Weiss Mihály, aki néhány, utóbb hozzám is eljuttatott latin nyelvű epigrammájával a kicsapongó természetű fejedelmet vette célba, a gyönyöröket hajszoló Gábrist Sardanapalusnak nevezvén (Naplójában Nérónak titulálta); mire a felbőszült Báthory fegyverrel válaszolt. A városvédő polgármester, mondják a szemtanúk, a feje búbján égnek álló néhány szál ősz hajával maga volt a megtestesült aggodalom (mások szerint a megtestesült ügyefogyottság és hiszékenység). A földvári csatában vesztette életét. Így könnyebb neki: megúszta a vártömlöc kínzókamráját, a kiválókhoz méltatlan nyüszítést.

Ne kérdezd, mit hoz a holnap. Ostromot, átkot tulajdon fejünkre. Miközben a szultán meg a Habsburg császár alkura nyújtja kezét.

Miként ha még aranypénzzel talpam alatt — mozdulatlan állok. Válaszodtól is függ: merre tovább, s miként?...

*

Micsoda fűtött hangú, régi levélfogalmazvány!... A kiszolgálás és kiszolgáltatottság oskolája számára csak azután jött. Csak attól meg ne fosztassék az ember, hogy bár hallgatni tudjon becsülettel.

Fényességével Lipsius mennyi mindent eltakart volt benne és körülötte. A tanítvány végül is nem tévedett, mikor a németalföldi híresség stílusáról le merte írni, hogy tisztára méz, csupa édesség.

Az ifjúság megidézése olyan, mint hó a tájnak. Hullhat gennyedző, rothadt sebekre, azt látjuk: fehérlő, szép magyar vidék!

A leydeni egyetem nagynevű professzora később átpártolt a spanyol jezsuita reakcióhoz. Talán a lélek igazi konfliktusait megkerülő etikájában (is) keresendő az ok? ...A mindegy-hogy-milyen békét vállaló kompromisszum így hát csak ideig-óráig lehetséges. A biztonságérzet a legnagyobb bizonytalanságba válthat át váratlanul, s könnyen a szolgálatra felszólító más (új) hatalom erősebb karjaiba sodródhatsz.

Ez történt mesterével, Lipsiusszal is.

Kint enyhébb évszak, pernyeszállingózás csak. A mesterségesen élesztgetett tűz körül sovány kutya csahol.

SERÉNY MÚMIA 156

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince 2000

SZÁLINGER BALÁZS

Zalai passió

(Részletek)

Előszó

Az elmúlt száz esztendőben nagyon sokan meghaltak. Azonban a huszadik század erkölcsi fertőjét csak még erősebb kontúrokkal látta el annak az igazságtalanságnak a ténye, mely igazságtalanságot Kolon vármegyének, későbbi nevén Zala vármegyének, mai nevén Zala megyének kellett elszenvednie. Ennek területét többszörösen megcsonkították, hol nyugati nagy-, hol pedig magyar hatalmak. Főként az 1949. évi területcsatolás ütött mély sebet Zalának a történelem keresztjére szögelt, fájdalomtól égő testén: az azelőtt hozzá tartozó Balaton-felvidék egésze az ipari Veszprém megyéhez került.

Harminc szűk esztendő kellett, hogy sajgástól eltompult érzékei ismét működni kezdvén jelezzék: Zala nem élhet majd egy évezredig öntejével táplált városai és falvai nélkül, s az elindult népi mozgalom eredménnyel járt: Veszprém hamar és ingyen jött zsákmányából Zala visszakapta a Balaton fővárosát, Keszthelyt és még három Balaton-parti települést, mely megoldás viszont — és én látom ezt — csupán részmegoldás volt.

Azonban az emúlt esztendők népbutító propagandája folytán teljesen kiveszett a köztudatból annak az időszaknak a képe, mikor még a fél Balaton és három folyó (Zala, Mura, Dráva) mosta Zala partjait. Így állhatott elő az a szomorú helyzet, hogy az országból nemcsakhogy már senki sem kívánja visszarendezni az 1000 és 1949 közti területi állapotokat, de a földmíves Zala és az elcsatolásokon szépen meghízott ipari Veszprém megye népe között a legapróbb jele sincs a haragnak, tanújelét adván a megyei öntudatok országos méretű elsekélyesedésének.

Ezért én, azzal a nemes céllal, hogy a köztudatba vonjam szűkebb pátriárkám és egyben nagyapám, Kolon István nevét, vállalom az első magyar zalai-revizionista költő nehéz szerepét és az ezzel járó kellemetlenségeket, hogy az ősi koloni öntudat csíráit ültessem el az ifjú szívekben. Költeményemben a hatalmi szóval kikényszerített területcsonkítás során fellépett szomorú állapotokat, az azok mögött sajnos csak megbúvó érzelmeket kívánom kihangsúlyozni, hogy példaként állítsam nagyapámat, Kolon Istvánt az ifjú szívek elé.

Első sornyaláb,

melyben a zalai költő eltöpreng vállalkozása sikerén, majd a kor tudatlanságán, hogy aztán fölemlítse vitéz nagyapját

Láttasd, jó Múzsám, kicsi ihlet e szittya viharban
meg tud-e tölteni méltó művet múltbeli súllyal,
mely súlyt vérén régtől fogva nevelte a nép ki,
szent Zala szántóföldjén dolgozván szakadatlan.
Lássunk végül. Kedves-e líra regélni a múltat
így, hogy e múlt elakadt emlékezetünk buta ormán:
nem lelnék már sok fiatalt, aki tudja, hogy egykor
nékünk sajtolt nektárt majd' az egész Balaton-part.
S számos város, erődítmény áll még eme listán,
számos hídon, gázlón jár hetykén idegen láb,
ám csoda-nyílzáport mért rájuk a szó erejével
hősünk, ménkü Akillesz, az én nagyapán, Kolon István.

Első fejezet,

melyben a zalai költő elfogulatlanul tárja elénk a történeti előzményeket, s bár ezen előzmények taglalása aztán egyre kevésbé lesz elfogulatlan, a súlyos tényeken mindez vajmi keveset változtat

Krisztus urunknak a kettőezredik éve előtti
fél évszázad hajnala jött el, s Rákosi Mátyás
íróasztala szörnyű célzatu ívpapirokkal
lett megrakva. A titkár nyargalt és a Dunántúl
térképét teritette a Mátyás úr elibé le,
mely térképre a Mátyás úr keze új gyepütervet
rajzolt. Kedvezményét Veszprém vármegye bírta,
mely kicsi egységből iparállam lett eme földön,
úri határai közt Tihanyokkal meg Füredekkel,
sőt *"Devecsernek népessége is új anyanyelvet,*
új, iparibb szókészletet öltsön!" — szólt az a törvény,
melynek pannon, szép Sümeg is be-behódolt,
és Keszthely, honnan Trajanusz császárt röpitette
római trónra Kolon jó termésátlagu földje.
Veszprém városa ujjongott, és gyors vonatokkal
záguldottak a bányászok le a partra a jéghez,
frissen szerzett partszakaszuknál töltve az ünnep
napjait. És a parasztok könnye a tóba lecsorgott,
s még sose-volt vízszintet mértek a lellei révnél.
Álltak az ökrök a téli vetésen, tudva, hogy immár
új hatalom jött, s nincs szükség mától a humuszra,
látták sorsuk, a pápai új húsgyárba a kolbász
lesz a jövőjük, s szürke kohászok kölykei fogják
asztal alatt dagonyázni a csülküknek maradékát.
Könnyű kakasszó többé nem várt Napra a tónál,
mert gyárkürtök harci zaját harsogta a környék.
S mind, mi Zalát zengette a létének hegedűjén,
kozmoszi csöndbe zuhant most, vagy ha nem, elmenekült hát.

Második fejezet,

melyben a zalai költő elfogulatlanul leírja Csonka-Kolonban a csonkítás után lezajlott első történéseket, mely leírások közül az utolsót nagyapja, Kolon István bemutatására használja föl

Mert injúria maxima volt ez a tett, s Zalaország
nem kívánta a trágyát mélyebben kanalazni,
lőn megyegyűlés, s megrendült hangok közepette
szignójával látta az antimagyar papirost el.
S megkondultak a dombnyi harangok a völgyben,
égzengés lett és negyvennapi zápor a földet
nyalta, akár óvó nyelv Isten szája felől egy
kedves felhőből lógatva e gyönge vidékre.
Hét remetét leltek barlangsírban meg a télen
búcsulevéllel, amit fahusánggal vésték a kőbe,
és ugyanazt írták meg szóról szóra. Hogy éltük
nem teljes, ha turistakönyékkel kell könyökölni
nyáron a strandon a sajtos lángosnál, Badacsonyban.
Teskándánál egy ifjú lovászfiú szent fogadalmat
tett. Biza addig nem takarítja a lóürüléket,
míg az igazság fénye a pajtát béaranyozván
nem süt a halvány térbe, s a jászol nem puha fekhely
lesz számára, az abrak meg nem bősz csatalónak
lesz eledel. Mert lesz bajvívás, háború is tán,
hitte az ifjú és vasvilláit beleszúrván
egy-egy szénakazalba az országút fele indult.
S most már nem titok, ő az az ember, a hetyke reménnyel,
kit dalolok ma, az én szörnyű nagyapám, Kolon István.

Harmadik fejezet,

melyben a zalai költő leírja, hogyan folyt az élet az elcsatolt területeken, hogyan történhetett, hogy a koloni földmíves öntudatot ily hamar levetkezték azelőtt teljesen normálisnak tűnt emberek

S csak-csak szültek az édesanyák, de a régi meséket
nem mondták el a gyermeki ágynál. És napisajtó
sem zengett mást, mint ami Mátyás úrnak igénye,
jó kolonoknak az öntudatára homály nehezült. És
zord feledésbe merült, Kehidán régen mi leendett
az, ami a később jött évszázadokat kikövezte.
Még Zala-borja Deák Feri bácsinak arca is eltűnt,
őt is pesti kövér öregúrnak tudta a rút nép.
És Zrinyiekről nem szólván, kik a végeki harcban
Csáktornyástul öregbítették jó Zala hírét,

>>>>>>>>>>

>>>>>>>>>>>>

még Európa is ötőlük várt harci tanácsot,
gaz törökökkel vívtak csörtét hetyke mosollyal
(mely mosoly aztán hős nagyapám arcán jöve vissza).
Itt született még Szendrei Júlia, kit lovagolván
ért a halál, s úgy bírta a sört, hogy a nyegle Petőfit
hordárok vitték el a főuri házibulikról,
később vígan messzire dobta az özvegyi fátyolt,
s még négy-öt kicsi gyermeknek lett jó nevelője.
Mindez azonban a múló évekkel tovaszállt mint
emlék, s néhány évtized aztán mind betemette
zord feledés humuszával. S még aki bírta e sok tényt,
súlyos földjét önként s önmaga húzta magára.
Bamba üvegfúvók, négyujjú gépkezelők és
turhanyelő vájárok lettek az egykori pajkos,
szántóföldeken edzett, szemrevaló gyerekekből,
trágár vicceket ömlő szájukban sem a nyál, sem
jó anyanyelvük nem volt édes. Csak lepatakzott,
s mintha az összes káromlással az Úr fönt önnön
rút szigorúságát büntetné gyakran a földről.
S közben múlttá vedlett Rákosi is, levitézlett
ártó kurzusa, melyt felelősség terhel a dolgos,
jó kolonézek szörnyű kórságának ügyében.
S mégsem volt, ki a zászlót újból vállra emelvén
agg Zala elcsalt dombjaiért himnuszt belalázott
volna e pannon, szent éterbe. A gyárban a munkát
tisztességesen ellátták, de az otthoni csöndet
nem szakitotta meg értő rágódásuk a múlton.
Látszott már, ha revízionálni fog itt valamely hős,
az nem az elkapcsolt részek buta népe szülötte,
csak sír-rívó Csonka-Kolonnak lesz fia-borja.

Negyedik fejezet,
melyben a zalai költő elfogulatlanul villant fel képeket hős nagyapja, Kolon István harminc esztendeig tartó vándorlásából

Jó nagyapámnak az út szélén még lábnyoma sem volt,
oly kicsi volt ő, s oly nagy a gomblyuka dísze, a szent cél.
Hogyha kevély Moszkvics teritette be sárral az ingét,
pörbe se szállott, öklöt nem rázott, letörölte.
Igy ment hát ő, nem tudván, hova tart, de a mondom,
szent cél vitte, az új kolonizmus, mit csak az úton,
két fogadó közt megszállván, olykor legelőkön,
gémeskút mellett vagy a tarlón vert az igékbe.
Vándor volt ő, férfiu is, kit nem köte gúzsba
semmi sem, így járt szerte a földön, sokfele bolygott,
sok várost próbált szent eszmével beszinezni,
állta akár útját rút vasfüggöny vagy a bojkott.
Eltelt majd' harminc esztendő így, s Zala várta
vissza szülöttét, ám vándor nagyapám a világot
széltében-hosszában vágyta bejárni, hogy aztán
mindent meg- s kitanulván álljon a népe előtt meg.

Somogyország

Dombjaiban Somogyország mintha Zalát is idézné,
jó nagyapám hát hetyke reményét vitte Somogyba,
itt gyűjtvén szörnyű sereget majd, visszaszerezvén
elcsalt részeket álnok Veszprémtől az igazság
szittya nevében. Jószomszédi viszonyt alakított
volna ki tán somogyokkal, kikben mégis rút fafülekre
lelt, bebarangolván kis falvaikat bizalommal.
És átszelvén zöld tornyú fővárosukat még
egy szerelemre is öltött pillanatokra ruhát, ám
majdhogynem felemésztődött lángján a porontynak,
kit ki Piroskának hívott, más meg Feketének,
s hősünk látta, veszélyes barmok az ottani nők is.
Majd a siófoki réven töltött pár hetet el, míg
rá nem jött: itt múlt csak a pannon hit s ezerarcú,
gyarló strandfürdő-telep ez, központi erővel
nemrég fújták várossá fel a pesti vigécek.

(...)

Ötödik fejezet,
melyben a zalai költő elmeséli, hős nagyapja miként gyűjtött sereget Vazsmegyében az igaz ügyért, mely ügyet egész nemzete, bár előbb csak Kolon boldogulása jelentette

Harminc év telt így utazással, s ősz nagyapám száz
jó kolonézzel, megfáradván rút közönyétől
ennek a züllött országnak, már-már fel is adván,
hogy Zala földjét újra egészben látja virulni,
Vazsmegye szélire tévedt. És lám, újra reménnyel
töltekezett fel, látván, hogy bizalommal várják.
Várták Vazsnak hímes tájai is, hol a dombok,
s némelly emberek is kolonézül tudnak a léttel
bánni az évek gyorsfolyamú iramában, a falvak
szintén őrzik a múlt hagyományát, lángeszü ifjak
szintén vannak, akár Zala földjén, és nagyivókból
szintén annyi van ott, hogy a mennykő hogyha lecsapna,
borgőztől elgyöngülvén csak a szikra maradna
úton a légben. S itt ha megállott, és az a gazság,
mit Zala ellen tettek az álnok pesti vezérek,
történetként elhagya száját, több kasza villant
jó vazsi földmíves tenyerektől fogva a végit,
és *injúria maxima ez*, meg *a mindenit ennek*,
horkant fel latinos műveltséggel, ki a szóból
értett, s tudta, hogy aztán Vazsmegye jönne a sorban.
Elgondolkodván nagyapám kicsiny élete célján,
horgonya élét megszántatta e szépfüvü tájban:
itt gyűjtök sereget, mondá hát úgy, hogy a környék
visszhangzott. Úgy gyűltek a síkra a szépszemű ifjak
és öregek, hogy másutt már toborozni se kellett,
nem kellett több kerge fajankó sem somogyoknak,
sem baranyák bosztos földjéről, és Budapestről
sem kellett zsoldos. Mint ősszel az árpa a kamrát,
úgy töltötték meg daloló vazsi ifjak a síkot,
élükön egy daliával, akit pej Tóni vitéznek
hívtak, s úgy forgatta a kardot, amint nagyapám csak.
Jó Kolon István úri szerénységét bizonyítván
átengedte a hadvezetésnek minden eséllyel
nagy diadalt fialó munkáját Tóni vitéznek,
ő maga híven juttatván méneknek a szalmát,
néha a tábori lelkésznek kocsiját igazítván
boldogságra talált, mert mestere volt a lovaknak,
minden bajjal hozzá fordultak bizalommal,
ő segitett. És megbecsülése az égre verődött,
ott irigyelte a Nap meg a csillagok is, ha az éjjel
kente a tábort lenge szurokkal. Hadvezetési
jártasságával sose kérkedvén, csak a huncut
Tóni gyereknek súgott néha vitézi tanácsot.
Ez seregét kivezette a kőszegi síkra, s a zászló
mellé felsorakoztak mind a vitézek. A cél szent
vászna előtt Tónink eszközt osztott, ki-ki villát
vitt, ki-ki egy kasza védelmében hitt a csatának
majdani percire nézvést, s volt, aki szintetikus lé
által hajtott otthoni cséplőgépire pattant,
bátran az asszonyi főhatalomra utalva a földjét.
És gyülekeztek az állati sorból hősi jövőre
pályázó barmok, tehenek, lovak is, meg a tyúkok,
rúgni, de csípni is arcon az ellent: egy a dicsőség
útján megtett lépések közül, és az a gyűlölt
pápai húsgyár szörnyű réme a gondolatokban
úgy fészkelt, hogy az ólak népe örökre a Veszprém
elleni harc fő támaszaként vesz részt a viharban.
Büszke fejőnők csókolták meg az állatok orrát,
asszonyok intettek búcsút férjüknek a dombról,
édesanyák igazították fiuk öltözetét meg,
s mind-mind tudva, a legnemesebb ügy ez itt, mit a földön
máma lehet végezni, a század fertőjén biza gyolcs ez,
még ha szerettük büszkén vállalván csak a felcser
kis szerepét is hal meg a harcban. Látni való, hogy
Vazsmegye népének haladóbb faja volt eme síkon,
Vazsmegye népe bizonnyal az egyik dísze a földnek,
Vazsmegye ifjai jó kolonézek, bárki ha mondja.
Tóni vitézünk, Vazsmegye gyöngye a kürtbe lehelt, és
jelszót vett hátára a szél fel, a pajzsokat áldott
napfény szórta. *"Mi nem, nem, már soha nem nyugodunk meg,*
míg iszonyú nagy kínok emésztik a szent Zala testét,
míg nem fedjük a múlt leplével rút nyavalyáját!"
S lám csak, elindult hős diadalra a nagy sereg immár.
Hetyke szekercések meg hószín ingü kaszások,
dolgos béresek indultak mint lágy folyam útra,
mellettök tehenek, s tóban harcos halak is tán,
egy szent cél fele, úgy tátogva, ahogy fütyürészett
hátul a gyeplőt tartva az én nagyapám, Kolon István.

Időzni a labirintusban

A halál csak röpke szünet két lélegzetvétel között.

Ha majd megérzem halálom közeledtét — mert kétségtelenül van, aki megérzi ezt a röpke szünetet apró jelekből, a lélek remegéséből, felületi feszültségből, tudva, hogy az érzékelés megszűnte után majd üvegbuborékként, egymás után csengve-bongva pattannak szét a homlok alatt egy ideig még mindig hűségesen reszkető, ám reményvesztett szinapszisok — tehát, ha általa árnyékot vet rám a pillanat homálya, és körém settenkedik a kiterjeszkedő sötét, talán ismét kezembe veszem Kaszás Máté szigorú vonalvezetésű könyvét. Megfejtem sokféle szövegábráit, feltárom cselekménytektonikája egymásba csúszó eseménylemezeit, végigjárom végigjárhatatlan, kalligrafikus, soha véget nem érő mondatösvényeit, melyek ugyanannál a pontnál újra és újra, másképp találkoznak.

Föloldhatatlan ellentétek érintkeznek szétválaszthatatlanul, szomszédos pólusok görbülnek azonos tengely köré egy szobában. A hradkovi kolostor romkertjében az időtlen későőszi pillanat később a bűn kéjes narrációjára vált az olohi idegszanatórium hallgatag kőszobrai közt. Testmeleggel érkező érzékiség téved el két egymásnak vetett hátban. Megdönthetetlennek látszó összefüggések rugódnak elemeikre villámcsapásnyi idő alatt az addig ismerősnek tetsző emberi tájban. Történetének földig érő tükrében élet és halál elkerülhetetlensége válik egyszerre súlyossá és súlytalanná, hiszen aki holttá lett, erejét vesztett agyag: feltámad, s meghal újra.

A regény központi figurája és egyben első személyben szóló elbeszélője, a — látszólag! — kiegyensúlyozott élettel, "biztos egzisztenciával" rendelkező, megállapodott, kissé korosodó férfi, aki e jólétet háta mögött hagyva önkéntes remeteségbe vonul halott apja birtokára, ahol — látszólag! — gyilkosság gyanújába keveredik. Az elbeszélés középpontjában egy plátói szerelem, egy be nem teljesedett romantikus kapcsolat története áll — pontosabban csak állna, ha a főhős cinizmusa és hűvös tartózkodása minduntalan meg nem akasztaná a bimbózó románc létrejöttét. Ugyan mi magyarázza az idősödő férfiú rideg magatartását, amelyet az iránta olthatatlanul vágyakozó (férjezett, gyermekes) fiatalasszonnyal szemben tanúsít? Aligha ad választ, hogy a főhős maga is házasember: hervadó feleségét még a fiatalasszonyhoz fűződő "viszonya" idején hagyja el, és később sem tér vissza hozzá.

Kaszás hőse nem cselekvő lény. Végletesen racionális, analitikus, aki mintha végzetét is tulajdon elméjében forralná, akaratát megfeszítve sodortatja magát egy irracionális helyzet kellős közepébe. Átvészeli, mégis mindvégig formálja a tárgynélküli cselekményhalmazt. A bűntett csupán része az egyetemes kirakó-játéknak, melyben csak az elkövető és az áldozat kockája marad örökkévalóan rejtélyes.

Utóbb a főhős különböző események homályos láncolatán keresztül e már-már misztikus bűntény kulcsfigurájává válik. Ez a "képzeletbeli" gyilkosság — egy különösen brutális tett, amely hatásaiban és tárgyi valóságában mindvégig a cselekmény hátterében alakul — és az ügyben tevékenykedő detektívek kérdései a férfit a hősnőhöz fűződő kapcsolata újraértelmezésére késztetik. A történet egyszerre játszódik a hradkovi múltban és jelenben, vagy a senkiföldje olohi elmegyógyintézet jelen és múlt határolta falai közt, ahova mintegy "visszatekintve" ismerjük meg a főhős gondolatait, aki épp "visszatekint" (a korábbiakban vázolt eseményekre).

Időzni mindenhol. Játék az idővel.

A főhős múlt ideje — akár a kolostor kerengőjének labirintusa — a történet — a labirintus — középpontjába vezet.

Végül az anyag determináltsága legyőzi a fölényt, mely a fizikai megsemmisülés pátoszából ered. A halott, agyonvert áldozat — akit a főhős saját szemével látott kiterítve, zúzott sebekkel a sírkamrában —, az enyészetből visszatérve "feltámad", majd meghal, immár visszavonhatatlanul. Jelenése irreális, "feltámadás a szövegben": úgymond a főhős elbeszélésének ereje kelti életre közönségében az áldozat-tudatot.

Margóra írt eszmefuttatások, a cselekmény keretéül szolgáló precíz megfogalmazások hálójában vergődik írója és olvasója egyaránt. Kaszás mintha nem akarná elhitetni, hogy a történetet elbeszélő és belső késztetés hatására magából "megalkotva kiíró" főhős lassan tébolyba átcsapó, mindennemű drámaiságot nélkülöző vívódása természetes folyamat eredménye. A leírt szöveg mágiája meg-megdöccenve hat minden ízében, és sajnálatosan gyakran elkésve. Képzelete az alkotót magával ragadja. A főhős perverz módon magát írja meg hozzátartozóinak szánt, íráskészséggel dicsekvő leveleiben. Plasztikussá formált mondataival is kérkedik. Mindezek azonban csupán arról árulkodnak, hogy tehetsége öregasszonyosan sokat fecsegő grafománia, stílusa kitekert próza. Magával már-már hivalkodó finomkodással bánik. Talán éppen emiatt erőltetettek gyakran anyjának, nagyanyjának szánt levelei. Pedig ezek tükrében kellene meglelnie gyermekkorát, kiraknia lassan darabokra hulló, elfeledett személyiségét.

A *Lázregény* és a *Korom és hó* című elbeszéléskötet után Kaszás Máté harmadik könyve ebből a szempontból a levélregény és a krimi műfajának kevéssé szerencsés ötvözete, melyben a kriminális spontaneitás a levelek kimódoltsága miatt nem érvényesülhet.

Az inkriminált tettek szépségét az adja meg, hogy látszólag egymástól messze fekvő dolgok között is képesek önkényesen, paranormális módon kapcsolatot teremteni. Bár a történet alaphelyzete kellő támpontot nyújthatna az ilyen egyetemes csomók kibogozásához, ennek izgalmas kísérlete után a megoldás homályos, és leginkább elmarad.

Kaszás Máté: A Hradkov-hegyi kolostor kerengője, Jelenkor Kiadó, Pécs, 1997

CSERNÁK ANDRÁS

LÁZÁR F. LEHEL

Az utazás

-10°C
átgyalogolok a komáromi
hídon fejemben részeg
szabadságharcosokkal
hova utazik rokonokhoz
persze persze röhögve
három szlovák határőr
zsebekből kirakni mindent
pesze persze hogyne
minek jött ide fél óra
várakozás zokni bugyi
vissza itt az útlevél
köszönöm köszönöm
valószínűleg révbe értem
döbbenten hallgatnak a
szabadságharcosok
éles sípoló hangot
hallok fülem mögött
a sorompó zárul boldogan

S. O. S.

elvesztettem szeretőim
valahol félúton józanság
és révület között most
melyik térre menjek keresni
ebben a forgatagban átrohanok
szalontán búcsúzom bp.-en
berugok komáromban
ó boldog szerelmeim valaki
hozza vissza őket citrom-
sárga lovak nyerítnek a vonatok
ablakában leloptam a karórát
szívetekről

Holt szezon

(F. D.-nek)

Ím állok
decemberi fényben
hajnalhasadtában
két mozdulat közötti
higanydermedtség
képzelt rádiójelei
sinatra szólamaiban
taposóakna-szerelem
nuklein-sóhaj
hajban ringó koccanás
görcsbe rezdült mozdulat
meglazult kölcsönhatása
a nemszeretlekséged
nyugalma
a kilencvennyolcadik
zátonyra futásban
ahogy belédszeretek
a nemtudommilyen téren
utcán sivatagban
vég-kielégítésben
ötszáz kilométer
segédvitorla-kapcsolat
héthatár-félelem után
még egy kicsi még egy
dobbanásnyi egy ijedt-
ségnyi szűnt-szavúság
mez-telenség
a védelemig
az ölelésig
a hideg élű kés célba
ért nyugtalanságában

ORBÁN JÁNOS DÉNES

KÉT NOVELLA

Napszerű

A minimalistáknak

Fél hétkor csergett az óra.

Egészen óraszerűen csergett.

Klausznak ez nagyon rosszul esett. Mint mindig. Nyújtózkodott — szokott, ilyenkor, reggel —, majd dohogva föltápászkodott. Reggeli merevedése volt. Egészen átlagos merevedése. De nem törődött vele. Amúgy törődött volna. De egy ideje nem volt kedve törődni a reggeli merevedéseivel.

Első útja a fürdőszobába vezetett. Mint minden rendes európai embernek. Vizelt, kell az, ilyenkor, felkelés után. Majd megborotválkozott, Gillette Sensor Excellel, mert az egy jó borotva. Utána tusolt. Meleg víz és szappan fölhasználásával. Ahogy szokás.

Mind a borotválkozás, mind a tusolás sikerrel járt.

Majd Klausz házikabátban kiment a konyhába. Azért vett házikabátot, hogy ne fázzon. Papucs is volt a lábán, hogy az se fázzon. Az az igazság, hogy nem volt valami nagy meleg. Ilyenek ezek a külvárosi panellakások.

A konyhában kávét főzött. A kávé megfőtt. Klausz megitta a kávét. A kávé egészen kávészerű volt. Jacobs. Elszívott egy szál cigarettát. Mert az úgy jó, a kávé, cigarettával.

Közben gondolkozott, mert ha az ember ébren van, mindig gondol valamire. Mikor alszik, akkor meg általában álmodik. Klausz most éppen arra gondolt, hogy milyen rossz dolog az, hogy minden nap ilyen, hogy korán kell kelnie. De azért kellemes ez a magányos, reggeli pepecselés. És vannak, akik még korábban kelnek.

Klausz minden reggel erre gondolt. Hogy ez ilyen.

Megkent három szelet kenyeret, margarinnal, mert a margarin egy idő óta kiszorította a vajat a társadalomból, és a megkent kenyérre felvágottat tett. A kenyeret a kenyértartóból vette elő, a felvágottat a hűtőszekrényből. Mindezeket megette. Majd ivott egy pohár ásványvizet, és elszívott még egy szál cigarettát.

Fogat mosott, fogkefével és fogpasztával. Ahogy kell. Hogy ne legyen szaga a szájának. A mai fogmosás sokkal jobban sikerült, mint a tegnapi. Sokkal frissebbnek érezte a száját.

Fésülködnie nem kellett, mert Klausznak egészen rövid volt a haja. Annyira rövid, hogy azt nem kellett fésülni.

Klausz fölöltözött. Úgy, ahogy kell. Gatya, atléta, zokni, ing, nadrág, cipő, nyakkendő, zakó. Így, ebben a sorrendben vette föl a ruhadarabokat. A zokni ugyanolyan színű volt, mint az ing, a cipő pedig ugyanolyan színű, mint a nadrág. Meg a zakó. A nyakkendő egészen más színű volt, mint a zokni, a cipő, az ing, a nadrág vagy a zakó, de azért talált. Klausz elégedetten szemlélte magát a tükörben. Pontosan úgy nézett ki, mint tegnap vagy tegnapelőtt, semmi különbséget nem lehetett fölfedezni.

Egészen Klauszszerű volt.

Fél nyolckor Klausz ott toporgott a villamosmegállóban, aktatáskával a kezében. Nem volt egyedül, még sokan várták a villamost. A villamos mindig fél nyolc után öt perccel érkezett, de azért Klausz mindig pontban fél nyolckor ott toporgott a megállóban. És mások is kijöttek félre, sőt, volt aki még hamarább.

Fél nyolc után öt perccel megérkezett a villamos. Körülbelül ugyanannyian voltak rajta, mint ahányan szoktak lenni máskor is. Nem olyan sokan. Ülőhely is akadt, bőven. Ennél a megállónál még nem telt meg zsúfolásig a villamos. Ez nem az a megálló volt.

Klausz helyet foglalt, a középső kocsiban, az első lépcső melletti széken. A következő megállónál fölszállt az öreg néni, az unokájával. Klausz udvariasan átadta a helyét. Az öreg néni mosolyogva köszönte meg. Az öreg néni mindig ennél a megállónál szállt föl, az unokájával, mert óvodába vitte. Waldorf-óvodába. Mindig a középső kocsi első ajtaját választotta, mert tudta, hogy az első lépcső melletti széken ott ül Klausz, aki mindig udvariasan átadja a helyét.

Klausz állt az immár zsúfolt villamosban, és arra gondolt, hogy ha egyszer nem száll föl az öreg néni az unokájával, akkor lehet, hogy az öreg néni beteg lesz, vagy — Uram bocsáss! — halott. De arra is gondolt, hogyha többé nem száll föl az öreg néni, csak az unoka száll föl, akkor inkább azt fogja gondolni, hogy az unoka fölnőtt, és nem kell többet kísérni. Elmegy egyedül. Ha pedig az unoka sem száll föl, akkor majd azt képzeli, hogy más óvodába vagy iskolába íratták át, és nem ezzel a villamossal mennek oda. Vagy éppenséggel elköltöztek.

Ki tudja? Mindenesetre, jobb lesz, ha arra gondol.

Nyolc óra előtt tíz perccel a villamos megállt abban a megállóban, amelyhez nagyon közel volt a hivatal, ahol Klausz dolgozott. Klausz ugyanis egy hivatalban dolgozott, mint hivatalnok. Egy egészen közönséges, hivatalszerű hivatalban, egészen közönséges hivatalnokként. Klausz leszállt. Még mások is leszálltak. Az öreg néni meg az unoka tovább mentek, mert a Waldorf-óvoda a következő megállónál volt.

A hivatali munka tulajdonképpen fél kilenckor kezdődött, de Klausz mindig pontban nyolckor belépett az iroda ajtaján. Annak, hogy Klausz pontban nyolckor ment oda, nyomós oka volt. Ugyanis kolleganője, Elvira nyolc óra öt perckor szokott megérkezni, és együtt szoktak teázni. Fél kilencig, amíg a hivatali munka el nem kezdődött. Klausznak létszükséglet volt látni, ahogy Elvira a szokásos mosollyal belép az ajtón. Létszükséglet volt nézni azokat a sajátos, egészen Elviraszerű mozdulatokat. Ahogy leteszi a csomagjait. Ahogy leveti a kabátját. Ahogy berendezkedik a mai napra.

Klausz ezt szokta nézni.

Elvira belépett az ajtón, a szokásos mosollyal. Berendezkedett a mai napra. Ugyanúgy, ahogy tegnap, vagy tegnapelőtt. Elvira ma is pont ugyanolyan volt. Egészen Elviraszerű.

Elvira megfőzte a teát. A tea megfőtt, és nemsokára ott párolgott Klausz előtt. És Elvira előtt is ott párolgott, de egy másik csészében. Egészen teaszerű volt. Lipton.

Cigarettáztak, mert a tea is cigarettával jó, és beszélgettek. Arról, hogy mi történt tegnap. Klausz és Elvira mindig arról beszélgettek, ami azelőtt való nap történt. Klausszal, Elvirával és Elvira gyerekeivel. Klausszal, Elvirával és Elvira gyerekeivel semmi különös nem szokott történni. De azért lehetett beszélgetni, erről-arról. Egy-egy hűlés, fej- vagy hasfájás vagy egy pohártörés mindig akadt. Arról azért lehet beszélgetni. Elvira férjéről nem nagyon beszéltek. Ugyanis Klausz és Elvira titkon szerelmesek voltak egymásba, csak nem merték fölrúgni a jól bevált polgári rendet. Klauszban időnként mocorgott a lázadás, de csak mocorgott. Ma is mocorgott benne, de arra gondolt, hogy nem jó dolog konfliktusokba keveredni a jól bevált polgári renddel. Meg ma arra is gondolt, hogy a *Klausz és Elvira* nem hangzik olyan jól, mint a *Rómeó és Júlia*, vagy a *Trisztán és Izolda*. Nem olyan forró, nem olyan végzetes, nem olyan tragikus.

Már csak ezért sem érdemes.

Fél kilenckor Klausz megkezdte a hivatali munkát, és négy órán keresztül dolgozott. Órányi ebédszünet következett. Ilyenkor Klausz ebédelni szokott. A hivataltól nem messze volt egy kifőzde, tűrhető ételekkel és tűrhető árakkal. Klausz mindig ott szokott ebédelni. Ma is ott ebédelt. A hét ezen napjának megfelelő menüt ette. Tehát ma ugyanazt a menüt ette, melyet pontosan egy héttel ezelőtt is evett. Ha nem ugyanazt ette volna, Klausz rendellenességet érzett volna. Az étel egészen ételszerű volt. Olyan kifőzdei étel. Lehet, mégsem éreznék rendellenességet, ha nem ugyanazt a menüt fogyasztanám — gondolta Klausz. Ezeknek a kifőzdei ételeknek ugyanaz az íze, bármiből készítik. Ugyanaz az íze, mint a tegnapi ételnek, pedig az más volt.

És ugyanaz az íze az egész világon — gondolta még Klausz.

Ebéd után elszívott két szál cigarettát. Klausz bele is halt volna, ha ebéd után nem szívhatott volna el két szál cigarettát. Ebbe tegnap is belehalt volna, sőt tegnapelőtt is. Ma is belehalt volna, de elszívta.

Fél kettőre visszament a hivatalba, és még négy órán keresztül dolgozott.

Ez, így, összesen nyolc óra. Munka.

Fél hatkor még megnézte, ahogy Elvira kivonul a napjából. Elvira ilyenkor sietni szokott. Haza, a gyerekeihez. Gyorsabban vette föl a kabátját, mint ahogy reggel levetette. És nem úgy szokott mosolyogni, mint reggel. Egészen másképp mosolygott. Fájdalmasabban. Mintha fájna neki a Klausztól való elszakadás.

Klausz ezt is szokta nézni.

Miután Elvira elment, Klausz is elindult. Hazafelé gyalog szokott menni. Most is gyalog ment. Megállt a parkban, ahol már várta az öreg bácsi, akivel mindennap sakkozott. Klausz kitűnően játszott, de naponta csak egy partit szokott lenyomni, azonkívül meg sakkozás közben mindig Elviráról ábrándozott. Az öreg bácsi pedig egész nap sakkozott a parkban, mert nem volt más dolga. Még télen is egész nap sakkozott, csak akkor melegebben volt öltözve. Azonkívül nem gondolt másra, csak a sakkra. Úgyhogy mindig megverte Klauszt.

De azért sakkoztak, mindennap.

Klausz ma is kikapott. Pedig kezdetben előnyt szerzett. De akkor ismét arra gondolt, hogy a Klausz és Elvira nem hangzik olyan jól, mint a *Rómeó és Júlia*, vagy a *Trisztán és Izolda*. Meg arra, hogy az élet nem olyan magasztos, mint a sakk. S hogy ő meg Elvira sosem lehetnek királyok illetve királynők valami nagy játszmákban. S hogy így nem érdemes.

Közben a bácsi kirukkolt a mattal.

Klausz elköszönt, és folytatta útját. Betért egy élelmiszerüzletbe, ahol vásárolt tizenöt deka felvágottat és egy veknit. Hogy legyen mit enni reggel. Meg tojást is vásárolt, hogy este is legyen mit enni.

>>>>> *folytatás a 12. oldalon*

>>>>> *folytatás a 11. oldalról*

Háromnegyed hétre ért haza. Levetette a cipőt, a zakót, a nyakkendőt, a nadrágot és az inget. Így, ebben a sorrendben vetette le. Kényelmes tréningbe bújt. Majd tett-vett kicsit a konyhában. Betette a veknit a kenyértartóba, a felvágottat meg a tojást a hűtőbe. Hogy ne romoljon el.

Hétkor helyet foglalt a vécéülőkén. Ürülni kell, naponta egyszer, az úgy jó. Szükséglet. Klausz mindig este hétkor ürült, ez egy fix pont volt az életében. Közben olvasott. *Az eltűnt idő nyomában* című regényt. Mostanában ezt olvasta a vécén, minden este, öt oldalt. Már nagyon régóta olvasta. Még nagyon sok volt belőle.

Így, fölaprózva és az ürülés gyönyörével aláfestve, ki lehetett bírni.

Még néhány hónapig van mit olvasnom a budin — gondolta Klausz. Utána következhet a *Háború és béke*.

Megtörölte a fenekét. Vécépapírral. Ahogy kell. Szilvia vécépapírral, mert az jó puha, és nem mállik. Majd kezet mosott.

Visszament a konyhába. Három tojásból rántottát készített. Megette. Utána teát főzött. A tea megfőtt. Klausz megitta a teát, cigarettázott, és közben arra gondolt, hogy az Elvira teái sokkal de sokkal finomabbak. Azért finomabbak, mert Elvira készíti őket, és vele ihatja meg. Így, este, a tea ugyan egészen teaszerű, de olyan Elvirátlan.

Nem olyan jó.

Elmosogatott, majd háromnegyed kilencig sepregetett, seprűvel, port törölt, majd gőzvasalóval kivasalta az inget, melyet másnap reggel akart fölvenni. Hogy legyen kivasalva, mert úriember vasalt inggel jár.

Ha Elvira a felesége lenne, biztos nem kellene vasalnia. Sem sepregetnie. Nincs az rendjén, hogy egy élete virágkorában lévő férfinak nincs, aki vasaljon. Meg főzzön, takarítson.

Rossz ez így. Ez a magány.

Kilenckor kezdődött a film. Előtte Klausz csíkos pizsamába bújt, és fogat mosott, de ez nem sikerült olyan jól, mint a reggel. Akkor Elviráért mosott fogat. Most csak úgy, higiéniából. De most nem tusolt. Ha lenne kiért, este is tusolna. Szappannal és meleg vízzel.

A film tűrhető volt. Akciófilm, olyanok szoktak lenni este, kilenckor. Egészen akciófilmszerű volt, izgalmas, dinamikus, és a végén a főhős győzött, galád haragosát hatalmas robbanás tépte szét a kellő pillanatban. Klausznak tetszett a film, bár tudta, hogy a főhős győzni fog, haragosa pedig veszíteni. Így szokott történni az akciófilmekben. Tulajdonképpen ez is egyfajta változatlanság.

A késő esti híradóban aztán mutatták, hogy mozgalmas egy nap volt ez a mai, lezuhant két repülőgép, elsüllyedt három komp, összedőlt kilenc város, az árvíz elöntötte fél Kaliforniát, az orosz csapatok lerohantak valami berzenkedő kis tartományt, a varacskos disznók megették a zimbabwei bennszülöttek egész termését, és meghalt összvissz vagy húszezer ember. De ez így volt a tegnap is. Egészen híradószerű híradó volt. Klausz már aludt, s a félig elázott, félig megégett világ vergődésének képeit idővel fölváltotta egy akvárium, amelyben tongyó díszhalak úszkáltak unottan, hajnalig, valami langyos, szirupos zenére. Elalvás előtt arra gondolt, hogy ilyen az élet, ez a nap is olyan volt, mint a többi, egészen napszerű, s hogy ezen a rohadt, kurva, kibaszott, égadta kerek világon ma sem történt semmi, de semmi érdekes.

A Phylobates bosszuja

Mely sivár világ ez a mai!

Megvan a testnek mindene. A mutató ujj (de akár egy másik ujj) egyetlen gomb nyomásával elénk kerül a táplálék, s ismét egy más gomb nyomásával eltünik a mosatlan. Ismét egy gombnyomás, s színes kép- és hangözön borit el; csudálatos masinák röpitenek röpke pillanatok alatt a Föld túlsó felére.

Bámulatos, hol tart manapság a Homo Sapiens!

De ah, a léleknek — a léleknek nincs igaz tápláléka már!

Pedig nem vala mindig így.

Az anyag, mit manapság fütésre használunk, s miből millió tonnákat bányászunk elő a mélyrétegekből, egy régi világ flórájának és faunájának maradványa.

A felülkerült földrétegek tele vannak az óriás emlősök maradványaival, s azokkal együvé temetve egy elmult világnak egész összes növényzete, fajonkint összegyüjtve, lenyomtatva annak erezetében. A kéreg tele van írva betükkel, tudósitásokkal, miket e régmult kor eme másiknak hagyott hátra: örök-halott és örök-beszélő tanujelekkel.

E fölött élünk mi, a ma urai. Ami fölött járunk, az a tegnap.

Milyen lehetett az a tegnapi világ?

Tizszerte magasabb volt a szellemi légkör, mint most, s annál fogva az ég nem úgy volt kék, mint manapság, hanem színe árnyaltabb volt, s folyton változó, a párzásra kiszemelt nöstény szemének függvényében. A Nap — lángoló szekér; a Hold — fakó ezüst, mely beragyogta az éjszakák magányát, s utat mutatott az éji vándornak.

A légben a kor madarai röpködtek s daloltak örökkön mézédes hangon: a pterodactylusok, pteroiambusok és pterotrocheusok.

Ez Phantasia világa.

Furcsa álom a teremtő istenségtől.

Miket most mint törpe, funkczionális harasztokat, zsurlókat ismerünk, akkor ornamentális, óriási szálfák, toronymagasságu bokrok valának. A sűrü éleny kedvez az egzotikus flórának.

S minő csoda alaku növények! Micsoda táj!

Metaphorák és metonimiák törnek büszkén a bíborló elváráshorizont felé. Amott hatalmas allegóriabokor zöldell, még odébb óriás, vastagtörzsü fa, minek neve katharsis, s melyet analógiák fonnak be, s csüggnek róla mint hatalmas liánok. S mindet befonja a repetito, eme növényvilágnak architectora, mely gyökereket hajt minden ágból, a hány gally, annyi törzse, mig beépiti, áthidalja indázó oszlopaival a rengeteget. Hol megszakad az erdő, az anaphora meg a kataphora virága disziti a rét pázsitját, mely növények csodálatos simbiosisban élnek, és egymás nélkül elpusztulnak. Ott virul az Epitheton Ornamentalis, melynek fajtája minden színben tenyészik, s egyeseknek az illata bóditó és elvarázsoló, míg mások dögletes lehelletet árasztanak magukból.

A tavon, mit az inspiratio patakjai táplálnak, repülni nem tudó vizimadár uszkál: a Spondeus Ordinaris; a fövenyt apró csigák boritják, a Conis Pirricheus meg a Conis Molossus.

A flóra még folytonos zavarban van önmagával. A hatalmas fák és bokrok árnyékában dudvaként tenyésznek a fényre kitörni képtelen cserjék, mik torzak s göcsörtösek, satnya törzsük nyálkás, émelyitő levet ereszt magából, leveleiken undoritó dudorok meg bibircsókok nőnek, s ahogy az árnyékban elrohadnak, bűzük elriasztja a kényesebb vadakat.

Bizony, jól meg kell gondolnia itt minden teremtett állatnak, hogy mit választ eledelül.

Míg az aljnövényzetet csak a férgek s a sikos csúszómászók birják fölfalni, a felső növényzet a kor óriásaié, kik elérik a felső, izletes rügyeket s leveleket, s ösvényt taposnak a kusza aljnövényzetben a tiszta források s az ujabb izletes levelü fák felé; ezen az uton közlekednek aztán a kisebb méretü állatok.

A fauna nem kevésbé gazdag a flóránál. Hatalmas állatok uralkodnak itt, s az erőviszonyok oly dialecticusak, hogy nehéz tudni, ki az igazi király.

A nagy állatok közül az egyik uralkodó familia a Mastodonok rendje — az elmult évezredekből átmaradt furcsa faj — mely három alrendre oszlik: Mastodon Minor, Mastodon Ordinaris és Mastodon Magnus. Alakjuk hasonlatos egymáshoz, csupán méreteikben különböznek.

E familiának feje azonban a legritkább specimen, a Mastodon Gygant. Az ő hatalmas alakja töri az utat ebben a rengetegben, az inspiratio forrásának vidékéig, s vissza. A Mastodon Gygant e kor utcsinálója.

Azután neki van organizált állama — a húsz, harmincz, negyven tagból álló társaság elfoglal egy határozott tért, az az ő országa, azt ő ragyogja be.

De ime, közeledik is a hatalmas Gygant, udvartartásának egész pompájában. Óriás alakjával messze kimagaslik a többiek közül. Komótosan sétál, iszonyu talpai alatt péppé nyomódik a dudva. Lassudan halad, de deliriumban remeg; rá sem hederit a többiekre. Hosszu ormányával le-letép egy-egy friss hajtást a magasból, tövestül szakit ki egy bokrot, s mindez pillanatok alatt eltünik hatalmas szájában. Időnként pök egyet, ha a falat nem izlik neki, a zöldes csomó fölött aztán összeverekednek az udvartartás kisebb mastodonjai, azoknak megfelel az is.

Az erdő szélén a Gygant megáll, és elmélázik. Az ordinaris és minor mastodonok sürögnek körülötte; az egyik ormányával a Gygant hátsó felét simogatja. Oldalához néhány Elephantus Meleagrina dörgölőzik, a mastodon nösténye, melynek lábát kék szőrzet boritja. Az egyik bebujik a Gygant alá, kis idő mulva a Gygant kéjesen felhördül.

Ott ólálkodik a csoport körül a Plageotherium Dilettans is, melynek látása, hallása valamint szaglása fölötte éles, de termete satnya, s ő maga élhetetlen. Csupa szem és fül, a Gygant egyetlen mozdulata sem kerüli el figyelmét.

A Gygant most kinyujtózik, s ormányával hihetetlen gyorsasággal kapja el a légben röpködő madarakat. Ezuttal a pteroiambusokat kivánja. Tudni kell, hogy a pteromadarakat megfelelő sorrendben kell fogyasztani, különben a keverék rosszat tesz a digerátumnak.

>>>>>>>>>

>>>>>>>>>>>>

A minorok utánozzák, el-elkapnak egyet, de nem oly ügyesek, a pteroiambusok közé mindenféle más pterofajták elegyednek.

Egyszerre csak a Gygant felnyög, és lekuporodik. A többiek félreugranak, néma csönd támad. Áhitattal és tisztes távolságból nézik a folyamatot.

Egy idő mulva föláll a Gygant, megfordul, és diadalmasat trombitál. A pázsiton csinos kupacz gőzölög.

Üdvrivalgás tör ki. Mindenki odarohan, szagolgatják, izlelik, csodálják. A Gygant elfekszik a füvön, a többiek a talpát nyalogatják, a meleagrinák lágyékát czirógatják.

A Plageotherium is odafurakodik a kupaczhoz, alaposan megszemléli, megszagolja, majd odébb megy, lekuporodik, és keserves kínok között ő is kinyom egy hasonló kupaczot. De ügyet sem vet rá senki.

Körben többen lekuporodnak. A Gygant kupacza körül gyülnek a többi kupaczok.

Majd folyik tovább a bámészkodás, henyélés, játszadozás.

Nemsokára öblös ordítás hallatszik a rét tulsó végéről. Mindenki talpra szökik, még a Gygant is. A tuloldalról vad tekintetü állat közeledik, mely két lábon jár, s majomhoz hasonlatos, ám sokkalta nagyobb, és csupasz, bőre pediglen vastagon zsiros. A mancsa aztán óriási.

Udvartartásáról látszik, hogy nem kevésbé hatalmas úr. Ő e világ másik uralkodója, a Megatherium Principalis. Körötte is az ordinaris mastodonok serege sürög.

A Gygant udvaronczai közül többen eléje sietnek, hajlonganak előtte, trombitálnak. A Megatherium azonban rájuk sem hederit. Gőgösen, peczkesen közeledik, láthatóan a Gygantot keresi.

Midőn a Gyganthoz ér, udvariasan köszöntik egymást. Majd ledőlnek egymás mellé, és társalognak. Közben egymás talpát nyalogtják. Láthatólag mindkettőjüknek kell valami a másiktól. Majd összeszólalkoznak, fölugranak, a Gygant hörög, a Megatherium ordit. Végül megegyeznek, barátságuk jeléül megint nyalogatják egymás talpát.

Ezután a Gygant a kupaczhoz kiséri a Megatheriumot. A Megatherium körbejárja, megnézi, megszimatolja. El van ragadtatva. Hatalmas tenyerével alájanyul a kupacznak, és fölemeli azt.

Az ordinarisok közben mindvégig bökdösik a Megatheriumot, egyesek ormányukkal nyulkálnak alája. Végül kettőn megkönyörül, másik tenyerébe fölvesz még néhány kupaczot.

És a két úr, körberajongva minoroktól, ordinarisoktól és meleagrináktól, együtt folytatja sétáját.

Egy tisztáson egy Mastodon Magnusra lelnek. Termete nem sokkal marad el a Gygantétól, bár udvartartása kisebb. A tisztás telistele van híg kupaczokkal, a Magnusnak láthatóan gyomormenése van. Tisztelettel ajánlja föl a termést a Megatheriumnak. Az csóválja fejét, majd megadóan legyint, és találomra kiválaszt kettőt.

Nemsokára a csoport megérkezik egy óriási tisztásra, hol már több különféle kupacz sorakozik.

Ez a Megatherium Principalis birodalma.

A Megatherium elhelyezi a kupaczokat. A csapat izgatottan hemzseg, szagolgatják, bámulják a kupaczokat, hümmögnek, trombitálnak.

Közben a Megatherium a tisztás szélére kiséri a Gygantot, a Magnust és a kiválasztott ordinarisokat. Fölemel néhány hatalmas levelet, így láthatóvá lesz egy teknő nagyságu fél kagyló, melyben hajdanán a Trydacna Gygas lakozott. A kagyló alján valamiféle háj található. Fölöttébb értékes lehet, mert mindenki irigykedve bámulja a kiválasztottakat. A Megatherium kiporcziózza, a legtöbbet a Gygant kapja. Azonnal föl is keni bőrére, és láthatóan elégedett.

Ez a zsir e világ éltető, büvös eleme, ki nem keni föl bőrére azt, előbb utóbb könyörtelenül elpusztul, s ezért küzdenek, ügyködnek mindannyian.

Most a Megatherium hatalmasat bömböl. Nemsokára a fák mögül csöndes lények bukkannak elő. A Phylobates Populus fajtájába tartoznak, két lábon járnak, akárcsak a Megatherium, és okos tekintetükről ismerszenek föl.

Alig vannak egy páran. Mindegyikük ama bizonyos hájjal telt amphorás virágot tartja kezében. A Megatherium mohó vigyorral tessékeli a phylobateseket. Ezek azonban gyanakodnak, összesugnak. Végül egyikük kiválik a csoportból, odamegy a Megatheriumhoz, üdvözli, és az amphora

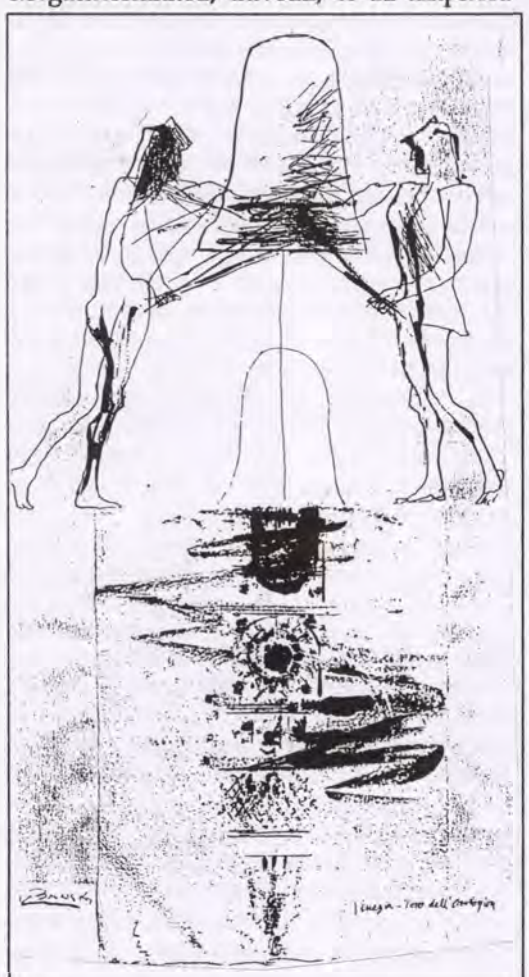

Bardócz Lajos rajza

tartalmát beleüriti a Trydacna medenczéjébe. Cserébe körbejárhatja a tisztást. Ő is nézegeti, szagolgatja a kupaczokat. Fintorog, majd csalódottan megfordul, visszamegy a többiekhez, közöl velük valamit, mire mindannyian távoznak.

A Megatherium dühösen orgonál, ám szitkozódását velőtrázó orditás nyomja el, és a fák közül rettenetes fenevad ront ki a tisztásra. Alakja óriási tigriséhez lenne hasonlatos, ha testét nem éktelenitenék el a mérges tüskék. Szája vért és nyirkot habzik, iszonyu agyarait úgy csattogtatja, hogy mindenki hátrahőköl.

Ő ezen világ réme, a mérges harapásu, húsevő szörny, kitől mindenki retteg, a Machaerodus Veneficus.

Még nem támad senkire, körbejár, szagolgatja a kupaczokat. Megnyalja a Gygant kupaczát, és elégedetten bólint. A Gygant megkönnyebbül. A következő kupacz megizlelésekor azonban rút pofája eltorzul. Éles körmü mancsával szétloccsintja a kupaczot, majd megfordul, és már látja is, ki a kupacz gazdája. A rémült Magnus menekülne, de semmi esélye. A Machaerodus egyetlen hatalmas saltóval utoléri, átharapja az ütőerét, és szőröstül-bőröstül fölfalja.

Ne higgyük, hogy ezzel megelégszik! Máris az ordinarisok után nézne, ám ekkor...

...Ekkor remegni kezd a föld, recsegni és ropogni a letiport fák, és a tisztáson megjelenik e világ minden állatai közül a leghatalmasabbik.

Ő a Mammuth.

És akkor lekushad a Machaerodus, meghuzza magát a Gygant, és kétrét görnyed a Megatherium, és meglátszik, ki az igazi imperátor. Nem mintha a Mammuth vérengző lenne, nem mintha bárkit is bántana. Hanem az ő birtokában van a legtöbb azon hájból, mit a Megatherium cserébe adott a kupaczokért. Ő ennek a territóriumnak a maecenasa, és ez meg is látszik büszke, méltóságteljes tartásán.

Bőrén vastagon fénylik a zsir. Némán megáll a tisztás közepén. Hozzá nem mer rohanni senki. Csak a Megatheriumnak van megengedve a közeledés.

A Megatherium meggörbülve, alázatos vigyorral közeledik. Végigkiséri a Mammuthot a kupaczsorokon, közben élénken magyaráz. Végül a Mammuth egykedvüen bólint, leheveredik és megengedi, hogy a Megatherium levakarjon róla némi zsirt. A Megatherium mohón gyüjti a drága anyagot; közben nem felejti el a Mammuthnak talpát sürün nyalogatni.

Majd a Mammuth föltápászkodik, és komótosan távozik. Mögötte összezárul a bozót. Bőrén holnapra ujra vastag lesz a zsir. Hátra sem fordul, pedig hallja, hogy mögötte marakodnak.

De hát miért kellett ennek a kalandos, buja világnak elpusztulnia?

Volt pompás növényzete, csodálatos állatjai, s egy jól meghatározott körforgása.

S, oh, mégis le kellett törölni az egész képet a tábláról, mert ki volt felejtve belőle egy lény.

Egy csöndes lény, kinek ugyan csak néhány amphorányi zsirja volt — ám sok amphora: sok zsir — a Phylobates Populi.

A Phylobates ugyanis kényes és finnyás fajzat, s elvárta volna, hogy zsirjáért cserébe azt kapjon, a mit akar. Egy idő után megunta, hogy a mastodonok s megatheriumok nem elégitték ki az ő izlését, s bosszuból elmaradozék a tisztásokról.

Egy idő után a mammuthok sem adának több zsirt, mert ők is a phylobatesektől gyüjtötték össze azt, s számitott nekik a phylobtesek véleménye.

Ki volt a hibás? A phylobatesek és a mammuthok? Vagy a mastodonok meg a megatheriumok?

Mártiromság vala vagy tévedés? Isten akarta így?

Most, hogy ott nyugszanak mind, abban a mélyrétegben, most, a fütőérték szempontjából teljesen mindegy.

JÓZSA ISTVÁN

A költő városa

Farkas Wellmann Endre *kulipendium* című verskötete a teremtés drámáját összegezi, súlypontjaiban. Lényegében egyetlen témát dolgoz fel, szövege vers és metavers, fölöttes reflexió egyszerre, az alkotás és értékelésének mentója. Huszonegy vers, mindössze huszonegy, mondhatnók, de ez a huszonegy vers teljes és legfőképpen életképes konstrukcióvá épül.

Hallgatom ezt a versbeszédet, mit és miért, mivé ez a teremtés, mi vezérli, tudásvágy, a szerző saját státusát igyekszik megerősíteni, kompenzál, a versírás hatalomvágy eszköze, mi az az alapvető motiváció és dinamizmus, amely az egyes élethelyzetek, illetve azok sorának megélésében hajtja és vezeti, amely léthelyzetének megváltoztatására készteti, és egyáltalán, versírásra sarkallja? *Mi a kódja?* És az egyetlen igaz és igazi alkotásformát találom. Ennek az embernek adnivalója van, méghozzá bőven. A szerző magáért az alkotásért alkot, gondolkodás nélkül ad, hogy adjon, verse öncél, hát ez az egzisztencia túláradó önteremtésének és önmegismerésének útja. Hát figyelek rá. *Olvasom.* Heidegger jut eszembe — ő az, aki szerint költőien lakozik az ember, a költészet lényege az igazság alapítása, vagyis az ajándékozás, alapozás, kezdés — meg Baudelaire — "Sokan úgy vélik, hogy a költészet célja valamiféle tanítás, hogy a versnek erősítenie kell öntudatunkat, tökélesítenie kell erkölcsünket, be kell bizonyítania egy hasznos dolog igazát... A költészetnek, ha az a költő saját lelkét kutatva, kissé önmaga mélyébe száll, s felidézi hajdani lelkesedésének emlékeit, nincsen más célja, s egy vers sem lesz oly nagy, oly nemes, olyannyira méltó a vers nevére, mint az, amelyet szerzője egyedül a versírás kedvéért írt" —, meg teremtésmítoszok sora, az emberi őstudás alappillérei, és még sok minden. Például Éluard, aki szerint a költő az, aki ihletbe *hoz*, ez a legfőbb ismérve. Szóval olvasom ezt a költőt. Talán túl mélyre ástam itt — ha van ebben az esetben olyan, hogy "túl" —, hiszen mindez a személy érzés- és gondolatvilága, de a költő munkájában is az mutatkozik meg, és minden más emberi alkotásformánál hangsúlyozottabban. És ha már versírás formájában vállalkozott világteremtésre, akkor elsősorban nem a verse érdekel, hanem ezek a mélyrétegek, ahol az egyetlen igaz történet zajlik. Az a történet, amelyre és amelyben, amely által a versszövegek prizmaként működve nyitnak. A versekben az egzisztencia önteremtését követem. Mert bizony működnek.

Működnek, élnek, ne is faricskáljunk most versszerkezeteket, motívumokat, toposzokat, szimbólumokat, vagy olyasmiket, hogy három nagy tömb, hogy pilléres építkezés, hogy a rímei helyenként lesznek még kifinomultabbak is stb., a hagyományos értelemben vett — és legfőképpen *úgynevezett* — módszeres közeledésben erről az életfajtáról, életstílről nem szólhatunk. Inkább a versépítés koncepciójáról írok, arról, hogy milyen paradigmákban ragadható meg az univerzális életrend továbbvezetése. Arról szeretnék most röviden, hogy hova fog eljutni Farkas Wellmann Endre. Mert hogy el fog, az nem kérdés. Ez a szöveg nem kritika, nem magyarázat vagy értelmezés, még csak nem is interpretáció meg effélék. Nem hermeneutikai, nem is dekonstrukciós méltatás, nem újabb narratológiai vagy dramatológiai, ma különben is már kánonelméletekről beszélünk. A teória emberének tulajdonképpen nem is feladata úgymond szakosodni egyikben vagy másikban, sem sűrű változásaikat követni; elmélyedve valamelyikükben, tulajdonképpen megreked, szakembernek és legfőképpen korszerűnek hiszi és tekinti magát, miközben jövő héten már idejétmúlt és nincs semmije. Mit jövő héten. *Holnap.* Ezek a magukat alkotásként eladni akarók mind legfeljebb másodlagosak, reflexek, utánlövések, mások munkáján élősködnek. Az elméletírás egyetlen igazán létjogosult válfaja a teremtés teória formájú változata; ehhez először is az arisztotelészi "teória" fogalmat kell a kortárs torzulásoktól megtisztítanunk. És különben is. "Műveld a csodát, ne magyarázd" — mondta Nagy László. Eltisztítani tehát a logikai formalizmus gyorsuló elharapózását, a diskurzus analitikájának fontosságát kórosan eltúlzó elméleteket, "a nyelv" körüli óriási spekulációt — a század- és ezredvég *glosszogonikus* kultúrában kompenzál. A tartalom, a jelentés helyett a megfogalmazás módja lett a fontos. Kitűnően és megdöbbentő módon előre látta ezt *Tankönyvé*ben Epiktetosz, méghozzá évezredekkel ezelőtt. De ... tulajdonképpen nem is megdöbbentő, a görög szerző az európai kultúra fejlődésének *kódját* vizsgálta, ahogyan az az egyes élethelyzeteit, -szakaszait megéli, azokban a mélységekben kutatott, amelyeknek történései minden teremtő, újrateremtő, utánzó tevékenységet megelőznek, meghatároznak, esetleg megalapoznak. Farkas Wellmann Endre felismeri ezeket a torzulásokat, sőt túllát rajtuk. "Félős: a kasztot elnyeli / a nyelvnek ingoványa", "Végvára beszédünk nem lett / semminek mi közelebb enged / örökléthez léthez hozzád / bár tudtuk mily szerepet oszt rád / egy érintés egy élesebb tekintet"; "Ajánlás helyett csak ennyi le se szarom / hogy mily kanálison hová oson szarom / versem mily szíveket sebeket tép fel / vagy zárakat. erről szól most e tétel. / ajánlom — *s még se nem* — magam. Hogy mit gondolt gadamer s ricoeur / az elmélet csak geciben likőr / segglyukamnál szűkebb horizont. / mit lila száj és kékharisnya mond / s mielőtt befalja ráhúz egy kotont". — Az *elővers* már a vége a drámának, a katarzis, mindez már a felismerés — a sorok a Faustus-paradigmából szólnak az olvasóhoz. A teremtés aztán annak rendje és módja szerint a Don Juan-paradigmában folytatódik. Erósz született meg először az istenek közül, írja Hésziodosz a *Theogónia*ban. Hogy a szerelmeskedésben közelebb vagyunk az isteni teremtéshez, sokan és gyönyörűen megírták már, hogy a szerelmeskedés maga a teremtés, rég tudjuk. Farkas Wellmann Endre a nővel való viszonyban gondolja és építi újra a történetet, és itt hadd ne idézzünk, idézetek hosszú sorára volna szükség.

A Faustus-, illetve Don Juan-paradigma mellől azért még hiányzik egy harmadik, a Robinson-paradigma. Az európai embert, az európai típusú alkotó létezést elsősorban a fenti két paradigmában ragadták meg, század- és ezredvégünk kiegészítette — kiegészítette? megalapozta? — a Robinson-paradigmával, amelyről ma sokat és egyre gyakrabban írnak. A keresztény kultúra emberének útjáról, annak az útnak legalábbis egy szakaszáról van szó, Jézus pusztában töltött negyven napjáról van szó, például Defoe után Robinsonnak és robinzonádnak nevezzük, századok parafrázisainak sorában a gondolatot újabban például Michel Tournier fogalmazta újra, vagy mondjuk Bernard Malamud "the day after"-regénye után Cohnnak nevezzük. A kortárs filozófiában John Rawls és Manfred Riedel hermeneutika utáni tevékenységére kell utalnunk. Vagyis érlelődőfélben egy fordulat, a század- és ezredvég sokat ígér — ebbe a tágabb környezetbe illeszkedik, mert illeszkedik Farkas Wellmann Endre verse is. A teremtő ember útjáról, annak legalábbis egy szakaszáról van szó tehát, megélte azt minden valamirevaló alkotó ebben a sok ezer éves kultúrában; hadd ne hozzunk fel most példákat, a nevek sora túl hosszú volna. Szóval ... ahogy a költő kezdetben magát dallja, majd jó esetben megírja az egyszemélyes társadalom alkotmányát, és végtére a negyven nap megéltével elkezd másoknak írni. Hát kérem, ebben a kötetben *elkezdődött*. Meglehetősen korán. A gondolat nem valamiféle előzetes elméleti tudás felől közelítve kér helyet magának — a befogadó először is azt nézze meg, mit kap abban a műalkotásban... —, hanem a *kulipendium* verseiben magukban is tudatosulni, élni kezd. Farkas Wellmann Endre verse Faustus-paradigmájában tehát a kontextus racionális túlhaladása, ezzel együtt, illetve részben ennek nyomán a Don Juan-paradigmában az építés lesz a hangsúlyos, de az sem valamiféle happy endhez vezet, mert ... mert ... marad az elégedetlenség. Csak és csakis az elégedetlenség, az Erich Fromm-i hiányérzet. Minden alkotó egzisztencia — egyik — legfőbb hajtó- és hívóereje. "Mindketten tudtuk: baszatlan a század." *(történelmi szöveg, álnemzeti líra)* — Ne vitázzunk most hosszan, hogy de igen, de nem. Elég néhány pillanat végigfutni ezt a századot, sőt ezredet, és bizony azt látjuk, hogy a lírai ringatózástól a velőtrázó típusokig, a gusztustalan fajta erőszakig mindent megélt, kiélt, végigélt, a szerelmes közeledéstől a kéj- és rablógyilkosságig mindent, de mindent fenékig kiélvezett és elszenvedett, többször belehalt és feltámadt és megújult és fuckton-fuckvást megvilágosító tapasztalatokkal gazdagodott. Atlan, etlen? Mindez nem életkor és tapasztalatgyűjtés és kell, nem kell, halmozódás kérdése — aki erről a száz évről fosztóképzőkkel beszél, az még nem volt eleget egyedül. "Eleget" ... Mennyi az annyi? Emberi elmének nincs arra elfogadható válasza. *Sorskérdés.* Akárhogyis, lesz itt Robinson-paradigma is, a lehetőség megvan rá, *mert a szerző megteremtette magának.* Itt kezdődik az az egyetlen igaz történet.

Az egyetlen igaz történet, a teremtés, Farkas Wellmann Endre esetében a város építése. A kötetben elsősorban a *Carmen könyve* példázza ezt, a város itt elsősorban a Carmen-szerelem szülötte — egyébként "Carmen" latin szó, magyarul "költemény"... —, ez a város természetesen a Don Juan-paradigmában születik. "Kronstadt" — így a költő, méghozzá úgy, hogy kezdettől fogva legyen világos, a létező Brassó a lehető legkevésbé sem érdekel bennünket. "Brassó egy szar." *(kronstadt)* A város nem is valamely üresjárat-nosztalgiázás, semmiképp sem múltbafordulás, illetve múlt és jelen sok szá-

>>>>>>>>>>

zada ismert értékszembesítésének eredménye. Egyértelműen jövőirányult. A költő útjának ezen a szakaszán nem is lehet más, az eddigiek alapján ez már világos és egyértelmű. "Kronstadt egy világ." *(kronstadt)* Nem is utcákat, házakat, tereket kell keresnünk, az a város egy fogalom, pontosabban mítosz. Egy olyan gondolat tere, amely megtestesül, megtestesülésével nem forma — "új" — születik, hanem *jelentés*. "A nyelv mögé egy várost építettem", "a nyelv mögé" *(kronstadt)* — jelentést ad a szavaknak, fedezetet a névnek, egyébként üresjárat a szöveg, vaksi monológok a beszélgetések, ürülnek az emberi kapcsolatok, verbalizálássá, vagyis kompenzálássá válnak. Legyen aranyfedezet, az a mitikus, és már fölösleges köré, mellé szövegelni.

Jelentés, azaz város, azaz fedezet, azaz konkrétan ... a Kronstadt-gondolat megteremtéséről szólva, Farkas Wellmann Endre versbeszédének karakterét: az alkotói ideológia, azaz a paradigmák tere és a stílus között közvetítő módszert keresve elsősorban a trágárságról kell szólnunk, ez a jellegadó. Nem sima nagypofájúság vagy szájhősködés az, szkizoid "én most vagány vagyok" magatartás, nem üres, elítélendő vagy elítélhető kivagyiság. Nem is polgárpukkasztás, az a huszas, harmincas évek jellemző költői, egyáltalán alkotói magatartása, nem is annak a feleleventése, tisztelt sárga és fekete publikum, és egyáltalán, hogy kor-szerűen trágárkodunk, attól még nem fog megújulni. Klasszikusok szövege sokszor karakter nélküli, a gondolat egyszerűen megkeresi, sőt hozza a legkényelmesebb nyelvi formát — az egyik legfőbb titok... — ez a fiatal szöveg nagyon is, vagy inkább közvetlenül és nyíltan személyes. Meditáció és vallomás és magánbeszéd a teremtésről, a trágárság itt irónia, sőt önirónia, méghozzá az a keserű fajta. Álljon itt egyetlen idézet, a *címadó vers*, az viszont egészében: "mint alvadt vérdarabok, / úgy hullnak elé ez ocsmány szavak. / tényleg, a lét dadog / s a lélekben meggyűl a salak".

Ne keressük mos a jelzőket, milyen is a költő munkája, végül is az ember megnyugvással zárja be a kötetet — ez az érzés pedig csak igazi műalkotások megélése nyomán születik. Sőt, azzal az örömmel, hogy íme, a teremtés folytatódik. A költő városa. "Ahol a mítosz önmagát megírja" — olvashatjuk az előző kötet, *a vágy visszakézből* borítóján. Nem földhözragadt részletekben, részletkérdésekben, hanem egyszerűen magában a létezésében tagadja közvetlenül szűk világát. A költő városa, ahol ... helyreállt a rend? Nem, csak semmi múltidő. De születik. Utópia? Állítom, még ez sem kérdés. De az egyik legszebb legyen, amelyet emberi elme — méghozzá magyar — kiépített.

*Farkas Wellmann Endre: ***kulipendium. Erdélyi Híradó. Kolozsvár, 1999.***

Az irodalom funkciója ma is be van töltve

Beszélgetés Margócsy Istvánnal

Margócsy István ismert irodalomtörténész és kritikus, a budapesti 2000 című folyóirat szerkesztője. A fiatal magyar írók József Attila Köre által szervezett szigligeti táborában *A magyar költészet a '90-es években* címmel tartott összegző előadást. Időközben ennek kibővített szövege megjelent az *Alföld* 2000/2 számában is. A beszélgetés kiindulópontját ez az előadás képezte.

— A '90-es évek költészete és irodalmi közérzete kapcsán előadásában utal Garaczi Lászlónak egy elhíresült szövegére, mely szerint az irodalom egy kicsit mindig is a cicaszékre, a kisszékre volna ültetve. Talán a "nagyok dolgához" képest?

— Én úgy gondolom, hogy ez a cicaszék-dolog abból a feltételezésből indul ki, hogy az irodalomnak valahol magasabban kellene ülnie, mint ahol általában ül. Sok költő, író és az irodalmi közvélemény nagy része úgy érzi, mintha az irodalom vissza lenne szorítva valamely, őt egyébként megillető helyről. Nos, az irodalom története azt mutatja, hogy az irodalmat soha nem illette meg egy, a társadalom fölött uralkodó, vagy a társadalom más rétegeivel szemben kiváltságosnak tekinthető pozíció. Kétségtelen, hogy voltak olyan korszakok és ideológiák, melyek a költő számára követelték volna ezt a jogot, a történelmi nemzetvezetésnek a jogát. Ennek az illúziói máig ott lappanganak sok írónak, költőnek és olvasó embernek a lelkében. Ugyanakkor a történelemben azt kell látnunk, hogy ezek a nagy költői gesztusok sem működtek úgy, ahogy az akkori ideológusok, vagy maguk az akkori költők szerették volna. Úgy gondolom, hogy az irodalom a társadalomnak rendkívül fontos funkciója, és ez a funkció ma is be van töltve. Természetesen sem annak az értelmében nem működik, hogy az irodalom vezetné a társadalmat valahová, sem abban az értelemben nem működik, hogy az irodalom a társadalomnak minden rétege és minden tagja számára egyformán adva lenne. Vagyis a költők "ott ülnek" a társadalom más rétegei, csoportjai mellett — én nem gondolnám, hogy "cicaszéken", tehát félig-meddig megalázva, félretolva. Ezt a pozíciót és funkciót talán pontosabban, ha úgy tetszik, szociologikusabban kellene felmérni és értelmezni.

— Ez a kérdés számomra azért is volt érdekes, mert előadásában felvetődött az a "Margócsy-hipotézis", miszerint a '80-as és 90-es évek folyamán a lírában nem történt törés. Ha ezt tovább gondoljuk, akkor ez egyfajta cáfolata lenne annak, hogy az intézmények — irodalmiak és mások — valamennyire meghatározzák az irodalmat magát is?

— Az intézmények rendkívüli módon meghatározzák az irodalom működési feltételeit, az írók, költők mozgási szabadságát, de egyáltalán nem befolyásolják a megszülető irodalmi művek minőségét. Tulajdonképpen még a jellegüket sem. Én a '90-es években — egyébként ez már a '80-as évek végén elindult — az irodalmi intézményeknek a hihetetlen szélesbedését, kiépülését látom, sok folyóirat indult, sok testület jelentkezett, a könyvkiadás a szabadságból következően rendkívüli mértékben kibővült. Ugyanakkor egyáltalán nem változott meg a megjelenő művek alapjellege, alapbeállítottsága, az íróknak az irodalomhoz való viszonya. Nincsenek jelentős stílusbeli változások, nincsenek az irodalom funkcióját illető radikális változások. A magyar irodalom fejlődése azt mutatja, hogy nagyon sokszor szakadékos a fejlődés, rendkívül éles elhatárolódással lépnek fel új nemzedékek a megelőzőekkel szemben — lehet gondolni Petőfire, vagy az 1970-es évek magyarországi új nemzedékére. Ilyen típusú új nemzedéki irodalom fellépését én jelenleg nem észlelem. Nagyon nagy tehetségek élnek, hatnak és működnek ma is, a legfiatalabbak között is, ugyanakkor én sem ideologikusan, sem csoportszerűen, sem poétikailag nem érzékelek radikális elhatárolódást.

— Hogy van ez például a prózához viszonyítva, ahol a kritika sokáig nem értelmezte törésként Esterházyékhoz képest a Garaczi Lászlóék prózáját, a '90-es évek közepétől viszont éppen erre történik kísérlet? A költészetben vajon nem voltak ilyen egyéniségek?

— A próza fejlődése bizonyos mértékben eltér a líráétól, mert a '70-es évektől fellépő új magyar prózairodalom egyrészt rendkívüli élességgel elhatárolta magát az előző "hivatalos irodalmiságtól", másrészt egy olyan erős kanonizációs stratégia irányult rá nagyon jelentős kritikusok részéről, amelyet a líra akkor nem kapott meg. Ez a kanonizációs stratégia működött addig, amíg az Esterházy—Nádas-féle nagy művek elkészültek, utána azonban mintegy tetőződött ez a folyamat. Ez a kritikai vonal nem tudott mit kezdeni sem a Nádas és Esterházy későbbi műveivel, sem az utánuk jövő generáció műveivel. Kétségtelenül el lehet mondani, hogy Garaczi László vagy Darvasi László, miközben természetesen folytatják is az Esterházy-féle hagyományt, sokkal markánsabban elkülönböznek tőle, mintsem mondjuk Térey János elkülönböződnék Kukorelly Endrétől vagy Petri Györgytől.

— Amikor a '90-es éveket meghatározó költőket megnevezte előadásában, elhangzott két erdélyi név is, a Kovács András Ferencé és az Orbán János Dénesé. Vajon az erdélyi irodalomban ők jelentettek-e valamilyen fordulatot, vagy sem? És egyáltalán értelmes dolog-e ezt a kérdést így feltenni?

— Hogy erre pontos választ adhassak, nekem sokkal jobban kellene ismernem az erdélyi irodalom intézményesültségét, az ottani csoportok egymáshoz való viszonyát. Amennyire ismerem, én úgy észlelem, hogy ott jelentős váltást hoztak ezek a költők a költői szerepet illetően, a költői nyelvhasználatot illetően, ha tetszik, a költői kedélyt illetően. Ugyanakkor, ha nem az erdélyi kontextusban vizsgálom Kovácsnak vagy Orbánnak a költészetét, akkor ők nagyon szabatosan besimulnak a magyarországi lírai fejlődés áramába, és itt az ő költészetük nem okoz szakadékszerű, radikális elkülönbözödést, hanem ugyanúgy természetesnek tűnik az ő markáns költészetük, mint ahogy természetesnek tűnik a magyarországi Simon Balázs vagy Borbély Szilárd költészete, akik viszont stilisztikai tekintetben még csak nem is hasonlítanak Kovácsra vagy Orbánra.

— A jelenlegi magyar költészet értékelésekor párhuzamot vont a Nyugat nagy nemzedékével. Ezt talán azzal is árnyalni lehetne, hogy több nemzedék alkotói produkáltak a kilencvenes években csúcsteljesítményszámba menő műveket. Ez egy szerencsés együttállás lenne, amikor több nemzedék tud egyszerre nagy műveket írni, és ha igen, akkor mivel magyarázhatóak az ilyen együttállások?

— Én azt gondolom, ez egyszerűen egy történelmi véletlen. Sok jó költő nem halt meg, és hálistennek öreg korára is kiváló műveket alkot. A következő generációk ugyanakkor szintén — nyilvánvalóan egy "véletlen" folytán — igen sok kiválót termeltek ki. Ha arra gondolunk, hogy amikor a Nyugatosok felléptek, az öreg költők között alig lehet olyasvalakit találni, akit ma is komolyan vehető méltósággal tudnánk kezelni, a most fellépő generációnak tisztelettel és féligmeddig csodálattal kell fölnéznie, mondjuk Parti Nagy, Petri, Szőcs Géza, vagy akár a náluk jóval idősebb Orbán Ottó vagy Lator László költészetére. Ilyen véletlen, azt gondolom, ritkán adatott a magyar irodalomban, hogy az öreg, a középkorú és a fiatal generáció egyaránt jelentős mennyiségű tehetséges alkotót és jó művet tud felmutatni. Ez egy örvendetes tény, ami nem szorul további magyarázatra, vagy legalábbis én nem tudnám megmagyarázni.

kérdezett **BALÁZS IMRE JÓZSEF**

SZŐCS ISTVÁN

Futamok változatokra
I. *Un*-napok — *Ün*-nepek

Jó néhány évtizede már, olvastam egy kis értekezést a *Szita-szita péntek, szerelem csütörtök, zab szerda* szövegű gyermekmondókáról; talán Padányi Viktor írta (*akkori* apokrif olvasmányaim nagyrésze elkallódott, nem tudom ellenőrizni). Eszerint e mondóka egy mágikus formula; varázsének; amit bizonyít az, hogy a napokat visszafele számolja, amint ez minden mágikus eljárásnál illik. Teljesen meggyőző állítás, az talán kevésbé, ahogy a szöveg szerelmi-erotikai vonatkozásait felfejti. Például, hogy a "szerelem csütörtök" a szolgáló népség hajdani kimenő délutánjára vonatkozna, szita pedig azért kerül ide, mert a pénteki mosakodáskor (?) a szitát zuhanyrózsa gyanánt használták.

A múlt idő setét homályából felrémlik egy emlék: gyerekkorunkban e versikére — s persze a dallamára — táncikáltunk is, páronként keresztbe nyújtott karral kézenfogva riszáltunk, lépegettünk, aztán a dobszerda-zabszerda soroknál ugrottunk egyet-egyet. Talán Könczei Csilla többet is tudhat erről; ilyenkor látja az ember, hogy a Kósa-féle néprajzi lexikon *operatíve* mennyire használhatatlan; a *szitánál* csak a szitakötők és -kötögetők, a *péntek* címszónál csak Péntek János szerepel; pedig mindkettőnek ezenkívül is van néprajzi vonatkozása; a szita például jósláshoz is használt eszköz volt, a pénteki naphoz fűződő szokások, hiedelmek pedig mai napig a legélőbb elemei a "néptudomány"-nak. (Persze, valahol talán erről sokminden benne is foglaltatik a Néprajzi Lexikonban, de a hiányos utalásrendszer miatt mindég eleitől végig kellene olvasni.)

A legérdekesebb e vonatkozásban annak a vizsgálata volt, hogy vajon a pénteki naphoz — az iskolás, tudákos értesüléseker. kívül, hogy ti. *dies Veneris*, vagyis "a szerelem istennőjének" napja — fűződnek-e őseredeti erotikus vonatkozások "az ónépi" hagyományban is?

Akkoriban azonban az egész problémából csak az ragadott meg, hogy lám milyen érdekes: e varázsmondókában csak azok a köznapnevek szerepelnek, amelyek a nyelvészet véleménye szerint mind szláv eredetűek. Ez további két súlyos kérdést vonszol maga után:

Ha a hét napjainak megvoltak az eredeti magyar elnevezései — amint a *hétfő* és a *kedd* bizonyítja, s amint ez más rokonnyelveknél is létezik —, miért éppen ezt a három napot kellett újrakeresztelni? Talán olyanszerű neveket viseltek, amelyek feltűnően ellentétben állottak a keresztény szokásrenddel? És nem különös éppen ennek a fényében, hogy a "legkeresztényebb" nap, a vasárnap, az Úr napja — dies domini, domingo, duminica — megmaradt eredeti "pogány" mivoltában, méghozzá egy olyan tevékenység nevének jegyében, amit vasárnapon a keresztény kormányzat mindég is tiltott; azaz vásárnapnak nevezték továbbra is az istentisztelet napját, az ünnepet. (Mint ahogy a törökben: *Pázár gün* — vásárnap a hétvégi ünnepnap neve; ám a mohamedánoknál ez péntekre esik.)

Még nagyobb bajt okozott a névváltoztatás a számolásban: a *szerda* ugyanis szláv eredetűként azt jelentené, hogy "közép", azaz a hét közepe ("Mitwoch"), a *csütörtök* pedig, hogy "negyedik nap": *Márpedig egy héttagú sornak a közepe a negyedik!* Ugyanakkor, egyházi szóhasználatban, latinul, mivel a keresztények a heti ünnepnapot áttették a hetedikről az első napra, az Úr Jézus feltámadásának napjára (oroszul voszkreszenyijé), a *csütörtök*, "ötödik nap" volna — Csütörtökhely neve ezért latinul Quin-

quoforum —, és ez az eltolódás a reformációig, tehát több mint félezer éven át zavartalanul létezett, tovább élt; nemcsak a magyaroknál, de a lengyeleknél, horvátoknál, szlovéneknél is.

Talán mégis azoknak lenne igazuk, akik szerint a *szerda-csütörtök-péntek* mégsem szláv eredetű, csak hamis analógia, téves korrekció révén hasonult a szláv elnevezésekhez. [Ilyen vonatkozásban szinte fantasztikus egybevágódások állhatnak elő. Például Marosvásárhely határában van (volt?) egy határrész, egy csendes völgy, amelyet *Unumáj*-nak hívtak. Kedvelt kirándulóhely volt, például május elsején; úgyhogy már az én gyermekkoromban is — a múlt század eleje tájáin — legtöbben a román *Unu máj* — "május elseje" értelmében magyarázták. Holott e határrész eredeti neve *Unom áj*. Az *áj*, amint temérdek máshonnét származó adat is igazolja: gödör, mélyedés, mélyvölgy, szakadék jelentésű — "vájás" — az *Unom* — helynév; van *Unyom* alakja is, Nagy- és Kisunyom, Vas megyében, *Uny*, Esztergom mellett, *Und*, Sopron körül... Hogy aztán ez az *unni* igéből jön, vagy a hunyni, azaz visszavonulni, rejtezni, pihenni szóból, s hogy e kettő összefügg-e, azon lehetne külön vitatkozni.]

Annak idején több kisebb-nagyobb írásban nekimentem a kérdésnek, ezek egyrésze meg is jelent, másrésze nem, és ismertettem idevágó feltevéseket; például: a *szerda* eredetileg magyarul is vásárnapot jelentene, a *szer* szó sokféle jelentése közül a szeredás táska (vásáros), a *szerit*-számát ejtik stb., valamint a sor, rend, pl. ószer értelme szerint ez levezethető lenne; a *csütörtök* szóban a "cseter, csötör" — "csavar, fordít" ige lenne felfedezhető, s itt kiadósan elidőztem ó-népek tűzdeléses vagy dugaszos naptárainak szerkezeténél; vagy annál az elképzelésnél, hogy pásztor vagy vadász, erdész, határjáró a hét első három napján elfele távolodott lakóhelyétől, csütörtökön *fordult*, hogy szombaton visszaérkezhessék... Bár nyitva maradt a kérdés, hogy egy ilyen réteg-életforma meghatározhatta-e az egész népesség életrendjére vonatkozó elnevezéseket?

A *péntek* szó esetében a *pend*ely, *pong*yola, *pend*öle és más szavak nyomán női-erotikus vonatkozásokat próbáltam felsorolni... s közben megjegyeztem, ha már idegen eredetű, akkor a *péntek* sokkal inkább eredhet az újgörög *pentecheia*, "ötödik nap" szóból, mint a szláv *pjatnica* vagy *pjatok* szavakból... érintettem azokról a furcsa hasonlóságokról szóló észrevételeket is, hogy a vitatott napnevek *-da, -tők, -tek* végződései emlékeztetnek germán *day, dag, tag* napnevekre; valamint az angol *csütörtök* jelentése *Thursday* kiejtésben a *szerdára*, azaz "középre", holott egészen más eredetű, vagy a kedd *Tuesday* olybá tűnik, mintha a "kettő" (two) lenne benne; holott erről szó sincs; szóval sokfelől incseleg lidércfény és délibáb.

A vasárnapról erősen vitattam, hogy az tulajdonképpen nem vásárnap, mivel, mondtam, régen nemcsak a vásárt, de a piacozást is tiltották templomozás alatt, másrészt még az á-zó nyelvjárások is megkülönböztetik az ejtésben a *vasárnapot* a *vás*árnaptól. Magyar Adorján hívta fel levélben a figyelmem arra, hogy a *vasár-*, a *vásár* is, eredetileg, a velük egy tőről fakadó török-perzsa bazár-ral együtt — templomkertet, templomudvart, szent kertet jelentett, mivel közismerten az ókori templomok mindég vásárhelyek, bevásárlóközpontok is voltak, a kultuszhelyek fő bevételi forrásai közé tartozott a piaci helypénz; az viszont, mondta, hogy az eredeti "templom udvar" neve van-e átvive a *vásár*ra (és a *bazár*ra), vagy fordítva, az nincs eléggé megvizsgálva, mondta.

Művelődéstörténetileg érdekes, hogy amíg a keresztény hatalmak — *Jézus és a kufárok* példájára hivatkozva — örökösen törekedtek elűzni a templom környékéről a vásározást — (végeredményben hasztalanul, mert más szertartási alkalmak, például szentek emlékezetére tartott búcsúk ugyancsak vásárértelmet nyertek), addig manapság a szakszervezetek próbálnának a bevásárlóközpontok vasárnapi nyitvatartása ellen hadakozni, de eredménytelenebbek, mint a jámbor királyok. A vasárnap korunkban most már egyértelműen vásár-, azaz vásárló nappá változik, vagy legalábbis: *pénzköltővé*, a vendéglátó és szórakoztató ipar révén.

Pedig még azzal is kísérleteztem, hogy a vasárnap szót magyarul fejtsem meg, így például lehetne elvonás a "vesz-árul"-ból keletkező *vásárol*-ból; megkíséreltem szétválasztani *vas-ár-nap*-ra is. Az *ár* szó magyarázata ebben az összefüggésben felesleges, a vas viszont szerepel az idézett mondóka egyik változatában, a *vas szerdában* is, de főleg a "sohanapja" jelentésű *vaskedd*-ben.

A *vaskedd* azért lehet ugyanolyan sohanapja, mint a "borjúnyúzó kiskedd", mert a kedd a népi vallásosságban böjtös nap volt (a papok, barátok viszont, ha heti két napon böjtöltek, azt pénteken és szerdán tették), ilyenformán a vas jelentése annyi lehetne, mint "vajas", azaz "zsíros", bőséges, buja, gazdag, tehát mindenképpen ellentéte a böjtösségnek.

A civilizáció atavisztikus fordulata, hogy az ünnepből megint *vásár* lett. A kufárok ellepik a templomot; pedig a Tízparancsolatban a hetedik nap megünneplésének elmulasztása minden világi bűnnél szigorúbban ítéltetik meg, miután előbb van a felsorolásban.

Az *ünnep* szót az *idnap* szóból vezeti le a nyelvészet, elég meggyőzőnek tűnő bizonyítékok alapján... az *id*, az *üdv* szó s az *egy* szó egyik változata "szent" jelentésű volt, lásd *üdvösség, egyház* stb. Szerintem azonban attól függetlenül s vele párhuzamosan is alakulhatott a *szün-, szunny*ad szavak rokonságából (idetartozhat esetleg a szentül: alászáll is). Mindenesetre az *ünnep* fogalmához hozzátartozik a *szünnap* is, a szokásos tevékenységek szünetelése. Például az üzletelésé.

Vajha megérnénk, hogy csak ünnepeken lehessen vásárolni! (A nyugdíjasok ugyanis effelé tartanak: ünnep az, amikor vásárolhatnak valamit.) Megszűnne az őrjítő fogyasztás-kényszer: utcán, útfélen, vasúton, repülőn, templomkapuban, barlangban, erdei tisztáson, tómélyén. Mindez akkor nem az említett helyek, de a szent vásárlás profanizálásának tűnne! S akkor igazán nem lepődnénk meg az olyasmin, amint velem megesett, hogy a divatcsarnokba belépő vidéki néni az áhítattól elfúló hangon kérdezi: tessék mondani, az oltár hol van?

RADICS ÉVA

Symphonia Ungarorum

— Szokolay Sándor művének ősbemutatója Budapesten, a Magyar Állami Operaházban —

"Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg nem szerzi magának. Csak az a miénk igazán, amiért megdolgoztunk, esetleg megszenvendtünk" — írja Kodály Zoltán, kinek szavai ránk, külföldön élő magyarokra fokozottan érvényesek, hisz nem elég, ha magunkat műveljük, magyar és keresztény kultúránkat megőrizzük: reánk hárul, vállunkat nyomja a felelősség, hogy azt cseperedő, idegen nyelvű és gyakran idegen szellemiségű iskolában felnőtt gyermekeinknek is továbbadjuk, környezetünkben fényeket gyújtogassunk, csodákra figyelmet ébresszünk. Az egyre inkább globalizálódó Európáról ugyanis számtalanszor megállapíthatjuk magunkban, hogy sok tekintetben se nem igazán művelt, se nem igazán keresztény. Amerikanizálódó életvitele, tömegkultúrája nem elégítheti ki a jobbra törekvők szellemi igényeit. Akkor vagyunk a szó nemes értelmében — Illyés Gyula kifejezésével élve — "hű európaiak", ha merjük önmagunkat vállalni. Ha nem ápoljuk saját kultúránkat, megszűnhet magyarságunk, s mielőtt másvalamivé válnánk, gyökertelenekké, sehovatartozókká lehetünk. Jó, ha tudatosítjuk magunkban Zrínyi A török áfium ellen való orvosság című művében írott szavait: "Teliek az históriák az mi magyar nemzetünk dicsőségével, teli a világ azoknak emlékezetivel, s Európának egyetlen szeglete sincs, ki az mi eleinkről dicsérettel ne szólna. Csak jobbítsuk meg magunkat, szabjunk más rendet dolgainknak..., egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak!"

Mi lehetne továbbá alkalom arra, hogy a mindenünnen ránk zúduló igénytelenséget távol tartsuk magunktól, ha nem millenniumunk, a magyar keresztény államalapítás ezredik évfordulója? A nemzetté szerveződött magyar nép örömünnepe 2000. január elsejétől 2001. augusztus 20-ig tart. Ki szobrot emel, ki fát ültet, ki templomot épít — minden helység maga dönt, hogyan s miképpen ünnepli megmaradásunkat.

Az ünnepségsorozat a Szent Korona Országházában való elhelyezésével, majd január harmadikán a Magyar Állami Operaházban rendezett ünnepi nyitóhangversennyel kezdődött, melyen jelen volt Göncz Árpád államelnök, Orbán Viktor miniszterelnök, Áder János, az Országgyűlés elnöke, képviselők, zenei és szellemi életünk nagyjai, külföldi államok követei — s a Magyar Televízió, valamint a Duna TV jóvoltából az élménybe a világ magyarságának jelentős része bekapcsolódhatott.

A zene megtartó, egységet kifejező erejét a magyar nemzet már jóval a honfoglalás előtt ismerte. A krónikások megörökítették, hogy eleink az élet jeles eseményeit éneklésse[1], zenéléssel emelték ki a hétköznapok szürkeségéből — az ünnepeknek ebbe a sorozatába illeszthető ez a hangverseny is, mellyel nemcsak ezeréves fennállásunkra, hanem a kommunizmus lelket nyomorító elnyomása alól való felszabadulásunk tizedik évfordulójára is emlékeztünk.

A hangversenyt két nemzeti imánk, a Himnusz és a Szózat foglalta keretbe, melyet a közönség is énekelt — érzékenyen reagálva Vásáry Tamás vezénylésére, tempó- és dinamikai utasításaira. Ez szinte természetes, hisz Magyarország zenei nagyhatalom, ahol bár Kodály "százéves terve" még messze nem valósult meg, de a mai felnőtt nemzedék mégiscsak részesült zenei nevelésünk áldásaiban. Nemeskürty István irodalom- és filmtörténész, a millenniumi rendezvények kormánybiztosának ünnepi beszéde után az általa felkért zeneszerző, Szokolay Sándor ez alkalomra komponált műve, a Symphonia Ungarorum, valamint Kodály Zoltán Budavári Te Deuma hangzott fel.

Szokolay az európai zenei életbe elementáris erővel tört be 1964-ben Vérnász című operájával. Ellenállhatatlan hatású, üde, szenvedélyes hangvétele, hitet, erőt, égi üzenetet közvetítő összetéveszthetetlen stílusa egyetemessé és örök érvényűvé teszik művészetét, mely bár magába olvasztja Európa mindig megújuló szellemi áramlatait, "mégis győztes, mégis új és magyar". A 147-es opusz-számot viselő harmadik szimfóniájával adósságot törleszt: a spanyol témájú Vérnász, a dán és angol Hamlet, a bibliai, ótestamentumi ihletésű Sámson, az újgörög passió, az Ecce homo, a tavaly bemutatott, indiai mesére épülő Sávitri, a keresztény-mohamedán-zsidó feszültségek egyetemes hordozója, Lessing Bölcs Náthánjának feldolgozása után magyar témához nyúlt Árpád-házi Szent Margitról szóló nemzeti operájában, s most e művében is magyarságáról tesz vallomást, s ezáltal minket is bátorít, erősít. Véleménye szerint "...a magyarság élete régen sem volt könnyebb, mint napjainkban. S a buktatókat kikerülni, a gödörből, a mélységekből kijutni sem tudunk másképpen: csak példás életekkel, áldozatos tettekkel lehet kiimádkozni egy műveltebb, erkölcsösebb, méltóbb, szebb jövőt." Vallja, hogy Bartók és Kodály művészetével nem merült ki magyarságunk kifejezhetősége, "sőt: tehetségeinknek azonosságtudatunk igazabb termőtalajt ad, mint a gyökérteleneknek". Elképzelhető, hogy e nézetével — nem először — a "röhögő senkik, balkörmű gazok" alattomos gáncsoskodására számíthat, éppúgy, mint azzal a "bátorságával", hogy a XX—XXI. század határán énekelhető dallamokat, konszonáns akkordot "mer" leírni és — immáron harmadszor — a szimfónia (bár erősen fellazított) hagyományos formájához nyúl.

Az esztergomi palota

A nagy zenekarra, szoprán- és basszusszólóra, orgonára, vegyeskarra és gyermekkarra írt kompozíció Nagy Gáspár nemes veretű, modern versciklusára készült. Az Örök nyár, elmúltam 9 éves című vers költőjét nem kell bemutatni az Ausztriában élő magyaroknak: több rendben volt vendégünk hol Bécsben, hol Annabergben, hol Felsőőrött, hol Grácban — s bizony vannak hűséges hívei, kik ide is, oda is elutaznak, hogy műveivel s vele magával is találkozhassanak. Költőisége, nyíltsága, emberi tartása Szokolayt is megragadta, már több versét megzenésítette. A most címet adó *Symphonia Ungarorum* kifejezés a Szent Gellért püspök legendájának "malomáriájából", az "őrlető asszony" történetéből származik. A mű Szent Istvánnak és Szent Gellértnek állít emléket, azonban nem tetteik időrendben való elbeszélése által, hanem sokat sejtető, balladákra emlékeztető képi utalásaival a mindenkori mának üzenve a múlton és jelenen át a jövőbe irányítja figyelmünket. Kifejezi nemzetünk kudarcait, bánatát, s megidézi példaképeinket. "Benne van nemcsak a keresztény-magyar szellemmiség, hanem valami a szép pogányságból is" — ahogy Vásáry Tamás karmester a művet jellemezte.

A tizenkét különböző hosszúságú, változó szótagszámú versszakot Szokolay négy tételre bontotta: I. Úton (Passacaglia) II. Hitben (Canto di confessione) III. Háborúságban (Capriccio bellico) IV. Megmaradásban (Finale — Glorificazione). A mű szerkezete szilárd, az ellentétek hatására épül. A tételek száma, jellege a hagyományoknak felel meg, a két szélső tétel formája azonban variációsorozat, nem pedig szonáta, illetve rondó, a második tétel szabadon áradó vallomás, a harmadik capriccio, nem pedig triós forma, illetve menüett vagy scherzo. A balladai témából drámát, egyetemesen magyar hangvételű,

>>>>> *folytatás a 18. oldalon*

>>>>> folytatás a 17. oldalról

végigénekelt oratórikus szimfóniát épített, melynek komponálásában a közvetlen ösztönösségé az elsődleges szerep, ezt tudatos, míves munka formálja remekké. E freskószerű monumentális, átszellemült imádságban hálát ad nevünkben is azért, hogy nem lett Herdernek igaza, a hit megváltó ereje által megmaradtunk, élünk. E nyugvópontot nem találó mágikus zenében az ősi és az új elemek kiegyensúlyozott arányban állanak egymással. A művet a múltra emlékeztető idézetek szövik át: az első tételben a Hajnallik, hajnallik... kezdetű csángó népdal, a másodikban a bencések jelszava, az Ora et labora (imádkozzál és dolgozzál), majd a magas fúvósok, vonósok, hárfa és cseleszta mennybemenetelt elénk vetítő zenekari átvezetése után egy melizmatikus moldvai csángó népdal — Könyörgő ének Szent István királyhoz — szólal meg a gyerekkaron. A harmadik tétel háborús tombolásában a mély fúvósokon a pusztulás jelképeként felsejlik a Dies irae motívuma. A tétel végén katartikus élmény a gyermekkaron megszólaló XVII. századi dallamunk: "Magyarok fénye, ország reménye! Légy áldott, Szent István király!" A zárótétel a Veni creator spiritus (Jöjj el, teremtő szentlélek) dallamára írt variációsorozat, mely egyúttal a szerző kívánsága a magyarság számára a most születendő évezredre, s melynek ünnepélyes ragyogásába belecsendül a szoprán szólón a szimfónia alapgondolata: "Ah, hol vagy, magyarok tündöklő csillaga...". A páratlan tételek népünk hányattatott sorsáról szólnak, vonulásunkat, vándorlásunkat, háborúinkat éneklik meg, a párosak a hitet, a megmaradás reményét sugallják. A vegyeskar elsősorban a drámai mozzanatokat jeleníti meg, a lírai csúcspontokon megszólaló gyermekkórus a reményt, a tisztaságot sugallja, a jövőbe vetett hitet képviseli. Szokolay kórusra írott műveit élmény hallgatni, de talán még csodálatosabb énekelni: minden szólam mesterien kidolgozott, önálló életet él, miközben szervesen illeszkedik környezetéhez, a többi szólamhoz. Tagadhatatlan bennük az éneklés fellegvárának, az egykori legendás békéstarhosi iskola szüntelenül daloló világának hatása, melyben egykor a gyermek-zeneszerző szárnyait bontogatta. Fontosnak tartom megemlíteni a vokális anyag lélegzet-elállítóan jó, tanítandó prozódiáját, ahogy a zenei anyag a magyar nyelv belső életéhez, hangsúly-, ritmus- és dallamvilágához idomul.

A művet át-átszövik népdalok, népzenénkből vett motívumok, pentaton fordulatok, egyházi népénekek, középkori gregorián himnuszok, a reneszánsz szófestészet, a modális fordulatok, a barokk variációs technika, a fugato, sőt a csatajelenetben tizenkétfokúság és énekbeszéd is, harmóniavilágában pedig a jellegzetes Szokolay-mixtúrák — mindez stiláris törés nélkül, tökéletes egységet alkotva. Zenei asszociációinak áradata a változatosságot növeli. Azonban bármilyen témát, zeneszerzői technikát, színt, motívumot használ fel, első pillanattól mint sajátját kezeli. (Archaikus modernsége, képzettársításvilága, műveltségből fakadó ötlettára, hamis felhangoktól mentes magyarsága, mélyen megélt hite a kolozsvári Lászlóffy Aladár költőt juttatja eszembe, kit Sütő András "szellemi öttusázó"-nak nevezett.)

Az új mű előadását a karizmatikus egyéniségű Vásáry Tamás vezénylete fogta össze, ki már korábban egy filozofikus tartalmú szimfonikus mű, az "...ergo sum" (tehát vagyok) komponálására kérte fel a Mestert, és átszellemült, ihletett előadója műveinek. A szoprán szólót Hamvas Szilvia, a basszust Rácz István énekelte, közreműködött a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara, Énekkara, valamint Gyermekkórusa (karigazgató Strausz Kálmán és Thész Gabriella). Valamennyi szereplő szívvel-lélekkel azonosult a mű gondolatvilágával, és legjobb tudásával szolgálta az előadást.

Kodály Budavári Te Deuma diadalmas ujjongással, szívből jövő hálaadással zárta az estet és nyitotta meg az új évezredet.

Kívánjuk, hogy a millenniumi ünnepségek összes rendezvényén, határon innen és túl — Nagy Gáspár és Szokolay Sándor nyitányként elhangzott műve szerint — "Támadjon hit / legyen áldás / visszhangozzék / a megváltás"!

Áprilisi évfordulók

1 — 270 éve született Solomon Gessner svájci író
— 250 éve született Hugo Kollataj lengyel író
— 390 éve született Charles de Saint-Évremond francia író
2 — 275 éve született Giovanni Giacomo Casanova de Seingalt olasz író
— 360 éve halt meg Paul Fleming angol költő
— 450 éve született Edward de Vere Oxford angol költő
— 160 éve született Émile Zola francia író
3 — 110 éve született György Lajos erdélyi irodalomtörténész
— 400 éve halt meg Staniszlaw Reszka lengyel humanista
— 475 éve halt meg Giovanni Rucellai olasz költő
4 — 120 éve született Lukinich Imre magyar történész
5 — 190 éve született Aarnout Drost holland író
6 — 260 éve született Nicolas-Sébastien Roch de Chamfort francia író
7 — 400 éve halt meg Báki török költő
— 125 éve halt meg Georg Herweght német költő
— 230 éve született William Wordsworth angol költő
8 — 100 éve született Kovrig Béla szociológus
— 60 éve halt meg Porzsolt Kálmán író
— 275 éve halt meg John Wise amerikai író
9 — 190 éve született Hégésippe Moreau francia költő
— 90 éve halt meg Gyarmathy Zsigáné Hóry Etelka írónő
— 150 éve született Pósa Lajos költő
10 — 425 éve halt meg Anna Bijns holland költőnő
11 — 30 éve halt meg Gyallay Domokos erdélyi író
— 175 éve született Ferdinand Lassalle német gondolkodó
— 100 éve született Márai Sándor író
12 — 500 éve született Joachim Camerarius német humanista
— 30 éve halt meg Marconnay Tibor magyar költő
— 525 éve halt meg Sinkei japán költő
— 500 éve született Sperone Speroni olasz humanista
13 — 150 éve született Alexander Bernát magyar filozófus
— 250 éve született John Trumbull amerikai költő
14 — 30 éve halt meg Roman Ingarden lengyel filozófus
— 70 éve halt meg Vlagyimir Vlagyimirovics Majakovszkij orosz költő
15 — 30 éve halt meg Váci Mihály magyar költő
16 — 175 éve halt meg Johann Heinrich Füssli svájci költő
— 170 éve halt meg Katona József drámaíró
— 20 éve halt meg Veres Péter író
17 — 210 éve halt meg Benjamin Franklin amerikai filozófus
— 230 éve született Vojtech Nejedly cseh író
— 25 éve halt meg Octav Pancu-Iaşi román író
18 — 420 éve született Thomas Middleton angol drámaíró
19 — 100 éve született Richard Hughes angol író
— 440 éve halt meg Philipp Melanchton német humanista
— 110 éve halt meg Orbán Balázs magyar történész
20 — 20 éve halt meg Borbáth Károly erdélyi történész
— 180 éve született Pálffy Albert író
21 — 70 éve halt meg Robert Bridges angol költő
— 90 éve halt meg Mark Twain amerikai író
— 150 éve halt meg Wesselényi Miklós magyar politikus
22 — 360 éve született Mariana Alcoforado portugál írónő
— 70 éve született Gyurkó László író
— 150 éve született Veronica Micle román költőnő
23 — 150 éve született Gervasio Lobato portugál író
24 — 90 éve született Robert Escarpit francia irodalomtörténész
25 — 20 éve halt meg Jean-Paul Sartre francia író
26 — 90 éve halt meg Björnsterne Björnson norvég író
— 30 éve halt meg John Knittel svájci író
— 530 éve halt meg Luigi Polci olasz költő
27 — 175 éve született Greguss Ágost filozófus
— 180 éve született Herbert Spencer angol filozófus
28 — 370 éve született Charles Cotton angol író
29 — 220 éve született Jean-Charles Nodier francia költő
30 — 50 éve halt meg Francesco Jovine olasz író

HOLLANDIAI MIKES KELEMEN KÖR

Association for Hungarian Art and Literature in the Netherlands
Suezkade 74, 2517 BX Den Haag, tel./fax: 070-3509949
Postgiro: 3777858, Stichting Mikes Kelemen Kör, Badhoevedorp
E-mail: mikes _ hollandia@hotmail. com
Honlap / Homepage: http://www.geocities.com/federatio

HOLLANDIAI MIKES KELEMEN KÖR TANULMÁNYI NAPOK

A Hollandiai Mikes Kelemen Kör 2000. augusztus 31. és szeptember 3. között rendezi meg immáron 41. alkalommal a "Tanulmányi Napok" konferenciáját a hollandiai Elspeetben. A négy napos konferencia témája:

A NŐ AZ EZREDFORDULÓN

"A természet bölcsessége megszabta a rendet: a férfi *teremti* a világot, a nő pedig *megtartja* és gondozza." Így határozza meg a nő és a férfi viszonyát Jókai Anna egyik regényének férfiszereplője. Kérdés, hogy mennyire kézenfekvő, "természetes" igazságot tartalmaz ez a megfogalmazás, amely mögött egy ősrégi, férfiközpontú ideológia rejlik. Kérdés, hogy a női szerepformák miként módosultak a történelem folyamán és miként módosulnak napjainkban bizonyos uralkodó kulturális modellek szerint vagy azoknak ellenében. Léteznek-e ezen modelleknek sajátos magyar változatai? Ha igen, mennyiben tényszerűek a magyar mítosz- és folklórvilágnak a nőre vonatkozó jellegzetességei? Őriz-e e tekintetben megkülönböztetett azonosságtudatot a magyar nyelv? Ha volt ilyen azonosság, hogyan igazodott át a kereszténység felvétele következtében s milyen változásokon ment át történelmünk "zivataros századaiban?" Milyen képet mutat ma? A magyar civilizáció hagyományai és szokásjoga biztosítottak-e a nőnek olyan önkifejezési lehetőséget, amely esetenként meghaladta a "teremtő/megtartó" képlet dualizmusát?

Ez évi 41. Tanulmányi Napjainkon vizsgálat tárgyává szeretnénk tenni a nő szerepét általában és a magyar nő szerepét különösen a fent említett kérdések körében. Előadóknak szokásunk szerint ismert tudósokat, írókat kérünk fel.

Részletes programot és jelentkezési lapot kérésre mindenkinek elküldünk postán vagy e-mailben. Minden további információ elolvasható Körünk honlapján:
http//www.geocities.com/federatio/mikes.html

Időpont: 2000. augusztus 31. — szeptember 3.
Cím: Mennorode Konferenciaközpont, Apeldoornseweg 185, Elspeet, Hollandia

Részvételi díj a teljes programra teljes ellátással, személyenként:
kétágyas szobában: 450,- gulden.
egyágyas szobában: 520,- gulden.
diákoknak: 300,- gulden.

Jelentkezés:
Dr. Tánczos Ottó
Kievitweg 28, 9765 JZ Paterswolde, Nederland
Tel./fax: 31.(0)50-3092318
E-mail: mikes_hollandia@hotmail.com

Mindenkit szeretettel vár
a Mikes Kelemen Kör vezetősége

CSODÁLATOS 20. SZÁZAD A ZENÉBEN 24

Lutoslawski — az ezermester

Aligha van nagyobb zenekari bűvésze a 20. századnak, mint a lengyel WITOLD LUTOSLAWSKI. Minden műve igazi bűvészmutatvány. Az első a széles körben játszott, ismert opuszai közül a Bartók emlékére írt *Musique Funèbre*. Rendkívüli érzékkel, beleéléssel idézi meg Bartók szellemiségét. A négy rész címeiben szinte programszerűen kelti életre Lutoslawski Bartókhoz fűződő zenei-alkotói kapcsolatát, gesztusát: *Prélude*, *Metamorphoses*, *Apogée* és *Epilogue*. Talán a legszebb zenei "történet", amit valaha is leírtak hangjegyekkel. Elmondja, hogy hogyan érkezett el a szerző Bartók világához, majd bemutatja az átváltozások tovatűnő látomásainak meseszerű cselekményét. A felmagasztalás zenei pillanatai után a mű végső kicsengése, utóhangja már arról regél, hogy a szerző hogyan utazik tovább a kozmoszban, mind jobban eltávolodva a Bartók-Galaxistól. Ezekben a pillanatokban a minden változást, szépséget, virtuóz gesztusokat "átélt" vonószenekari hangzás lassan "feloldódik" egyetlen gordonka messziségbe vesző dallamában. Egyike a legszebb zenéknek, amit Bartók emlékének *szenteltek*.

Időben nagyon közel keletkezett: 1958-ban. A harmincasok nemzedéke éppen akkor indult útjára. Új nyelvezet, új formakoncepció, új zenei anyag feldolgozása keltett figyelmet. Megszületett az elektronikus zene, a zajok művészete, a konkrét zene, az aleatória és minden más stílus, irányzat, technika megpróbálta kifutni összes formáit. A dodekafónia eljutott az abszolút szervezettség fokára. A *barbaro-stílus* soha nem hallott új formákban jelentkezett, messze túlszárnyalva minden addigi elképzelést. A maximális zenei intelligencia váltakozott gyors egymásutánban — néha egyetlen művön belül — a teljes vadsággal, fékezhetetlenséggel. Lutoslawski egy más világból érkezett. 1913-ban született, a nagy nyolcvanas nemzedék sereghajtó csoportjában. Oldania kellett volna a feszültséget. Keresnie kellett volna a szépséget, a virtóuz játékot, a csillogást. Ehelyett egy óriási ugrással belevetette magát a 20. század új-hullámának zenei világába, kiugrott nemzedékének bűvköréből és megfiatalodva "fölcsapott" az új zene harcosának. Majdnem ő lett az új nemzedék egyik legnagyobb útkeresője, propagátora, zenében és szóban egyaránt. Alig volt avantgardefesztivál, ahol ne mutattak volna be új Lutoslawski-művet, legyen az a velencei biennálé vagy a Varsói Ősz újzenei koncertjei. Nyíltan és tudatosan vallotta, vállalta "pálfordulását" az avantgarde felé. Ez rendkívül rokonszenvessé tette őt a hatvanas évek fiatal kísérletezőinek szemében, benne látták törekvéseik igazolását, legitimizálását.

Az új Lutoslawski-hangvétel az 1962-ben keletkezett *Jeux vénitiens* c. zenekari művel jelent meg a nemzetközi zenei életben. A velencei fesztivál akkor legkimagaslóbb alkotásának ismerte el a közönség és a kritika egyaránt. Máig a legismertebb, a legjellemzőbb Lutoslawski-opusz. Bár néhány más műve időlegesen szinte fölébe került ennek az *újjászületés-műnek*. Ilyen volt a *Livre* zenekarra, a *Cello-koncert*, a két szimfónia, a híres *Vonósnégyes* és a *Paroles tissées* tenor szólóra és zenekarra 1965-ből.

A legjátékosabb, bájosabb Lutoslawski-mű mégis a klarinét szólóra és zenekarra írt, mindössze 7 *perces* TÁNC-PRELŰDÖK. A népi ihletésű vagy ki tudja, talán népi dallamidézetektől tarkított rendkívül szellemes melódiák szellemsziporkái teszik különösen vonzóvá Lutoslawski muzsikáját. A "kíséret" sem marad el ötletességben, színek villogtatásában e dallamok mögött. Kis ékszer-darabok sora ez a *táncszvit*. A mű dátuma 1955. Még Bartók világában él a szerző, de már a saját hangján szólal meg. E művében Ő a lengyel Prokofjev. A Lutoslawski világsikerdarab azonban a Paganini-témára írt kétzongorás variációk 1941-ből. Ez méginkább hangsúlyozza egyéniségének prokofjevi vonásait. Milyen fantasztikus bűvész kell hogy legyen az a zeneszerző, aki ilyen MESSZIRŐL érkezve olyan *messzire* jutott, hogy a legradikálisabb avantgarde-újítók is befogadják maguk közé. A *Jeux vénitiens* szellemében Lutoslawski életművére odaírhatnánk csupa nagybetűvel BŰVÉSZ JÁTÉKOK.

TERÉNYI EDE

HOL-

Március 4-én a sepsiszentgyörgyi *Művészeti Galéria*ban megnyílt a nemrégiben elhunyt Plugor Sándor gyűjteményes kiállítása.

Csoóri Sándornak 70. születésnapja alkalmából Göncz Árpád a *Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje a Csillaggal (polgári tagozat)* kitüntetést adta át.

Buda Ferenc vehette át a *Balassi Bálint emlékkard*ot Ladocsai Gáspár püspöktől február 14-én a Gellért Szállóban rendezett ünnepségen. Posztumusz díjat kapott Gérecz Attila.

Máté Imre *A nyest visszatér* című versének német nyelvű változatával lett az 1999. évi hildesheimi (Németország) költői pályázat díjazottja. A költő-műfordítót a *Freier Deutscher Autorverband* (német írószervezet) vezetőségébe választották.

A Puskin születésének 200. évfordulójával kapcsolatos ünnepségsorozat előkészítésére és lebonyolítására alakult állami bizottság Galgóczy Árpád műfordítót *Puskin emlékérem*mel tüntette ki a jubileum előkészítésében és lebonyolításában kifejtett munkásságáért. A kitüntetést az Oroszországi Föderáció kulturális minisztere, V. K. Jegorov adta át.

Katkó István életének 77. évében elhunyt. Temetésére február 23-án került sor a *Kerepesi Temető*ben. Az írószövetség nevében Kristó Nagy István, a barátok nevében Polgár András búcsúztatta.

Kopré József életének 81. évében meghalt. Temetésére március 10-én került sor a *Kerepesi Temető*ben. Az írószövetség nevében Pomogáts Béla búcsúztatta.

Jókai Mór születésének 175. évfordulóján koszorúzási ünnepségre került sor a budapesti Jókai szobornál. Ünnepi beszédet mondott Nagy Miklós. Az írószövetség nevében Bartis Ferenc koszorúzott.

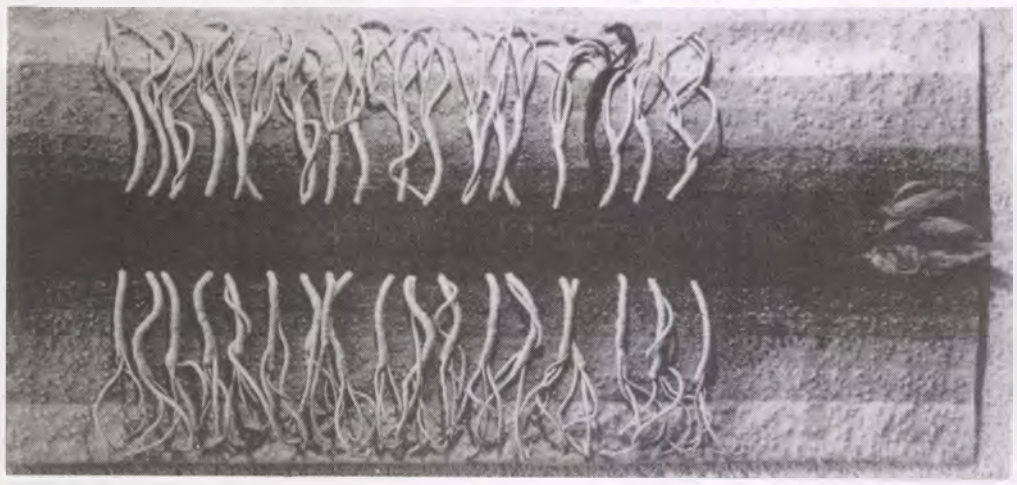

Megkoszorúzták gróf Wass Albert emléktábláját a róla elnevezett társaság szervezésében a debreceni *Balásházy János Szakközépiskola* falán.

A Sziveri János emlékét idéző *Sziveri* című kiadványt (*Ex Symposion*) Balázs Attila, Bozsik Péter, Lábass Endre és Ladányi István mutatta be a budapesti *Írók Boltjá*ban.

A *Litera* és a *Budapesti Székely Kör* Papp Kincses Emese irodalomtörténész (Csíkszereda) *Virrassz velem...* című naplóregényének bemutatójára várta az érdeklődőket február 17-én a Budai Várba. Vendégük volt még a csíkszeredai *Székelyföld* című folyóirat. A kötetet és a folyóiratot Ferenczes István főszerkesztő mutatta be.

Pozsgai Zsolt *A család játékai* című színművének — melyet olasz álnéven (Giorgio Pianosa) írt — bemutatójára került sor február 4-én a budai *Várszínház*ban. A *Költészet Napjá*nak előestéjén mutatják be a kecskeméti *Katona József Színház* vendégjátékaként a *Thália Színház*ban Babits Mihály *Gólyakalifa* című regényének színpadi változatát Krassói Gabi és Lux Ádám színművészek főszereplésével. A színpadi változat Pozsgai Zsolt munkája, s ugyanő rendezte a színházi előadást is.

Március 10-én a kolozsvári *Music Pub*ban Lakatos Mihály szerzői estjére került sor. *A ribanc* című könyvét Mózes Attila mutatta be. A szerzővel Fekete Vince készített villáminterjút.

-MI

Herczeg Ferenc drámái

VÍZSZINTES: *1. Dráma címe.* 11. Paci. 12. Lyukacsos szövedék van rajta. 13. Brazil tagállam. 14. ...-ugor: vogul és osztyák. 16. Dönt. 18. Lon ...; kambodzsai politikus. 19. Divat. 21. Kossuth Lajos szülőhelye. 23. Páros edény! 24. Finom nedű. 26. Fiú becenév. 28. Taszít. 29. Szó alapalakja. 32. Rangjelző. 33. Hiszen (népies). 34. Oxigén és szilícium vegyjele. 35. Oxigén és deutérium vegyjele. 36. Gyógyító. 38. Másodpercben mérik. 39. Csontok összeköttetése. 40. Angol női név. 42. Puha fém. 43. Rossz szokást felvesz. 45. Kisebb település. 46. Szén, deutérium és oxigén vegyjele. 48. Égéstermék. 50. Fényes bevonat. 51. Takarmánytároló. 53. Gyors, azonnali. 55. Tátogni kezd!

FÜGGŐLEGES: 1. Mesebeli folyadék. 2. Nehéz munkát végez. 3. Felkiáltás. 4. Végtag. 5. Éjjel látjuk. 6. Listát olvasó. 7. Lármázik. 8. ..-art, művészeti irányzat. 9. Hím állat. 10. Hivatali helyiség. 15. Bálvány. 17. Étel jelzője lehet. 20. Gyakori igevégződés. 22. Feltűnik. 25. Gyümölcs szárítása. 27. A szabadba. 30. Orkeszteri. 31. Szabálytalanság a fociban. 33. Posztó férfiruha. 35. Arra a helyre nézni tudó. 36. Kígyóhang. 37. Tokaji boroshordó. 38. Lendület. 39. Ázsiai állam. 41. Osztrák és francia gépkocsijel. 42. *Dráma címe.* 44. Szülő megszólítása. 47. Afféle. 49. Kölyök, angolul. 52. Szibériai folyam. 54. Délelőtt!

BOTH LÁSZLÓ

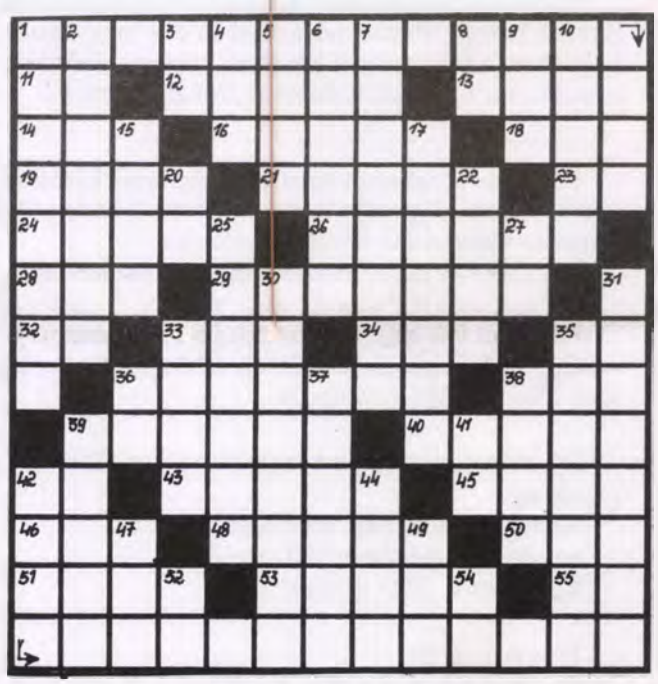

A **HELIKON** 5. számában közölt, **Váci Mihály: Mert egyedül** című rejtvényünk megfejtése: *Az arcunk, mint a folyókon a holtak / Zöld arca, úszik a hétköznapok tükrén.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA, SZŐCS ISTVÁN

Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra, K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet, MÓZES ATTILA: próza, kritika, NAGY MÁRIA: olvasószerkesztő, RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számítógépes tördelés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iaşilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220—6288